

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ÚSTROJNOST TVOŘENÍ SLOVOTVORNÝCH LEXÉMŮ
V BAROKNÍM SLOVNÍKU
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Veronika Schejbalová

Učitelství pro střední školy, obor Český jazyk, Historie

Vedoucí práce: Mgr. Martina Spěváčková, Ph.D.

Plzeň 2024

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 29. března 2024

.....
vlastnoruční podpis

OBSAH

Úvod	I
1 TEORETICKÁ ČÁST	III
1.1 TVOŘENÍ SLOV	III
1.2 POJMY FUNDACE A MOTIVACE	IV
1.3 ONOMAZIOLOGICKÁ KATEGORIE	IV
1.4 ZÁKLADNÍ POJMY SLOVOTVORNÉ ANALÝZY	V
1.5 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE A SLOVOTVORNÝ TYP	VI
1.6 PRODUKTIVITA A PARASYSTÉMOVÉ TVOŘENÍ	VII
1.7 JAN VÁCLAV POHL A JEHO SLOVNÍK	VII
2 PRAKTICKÁ ČÁST	IX
2.1 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ ČINITELSKÝCH	IX
2.1.1 Slovtvorný typ s formantem -íř	IX
2.1.2 Slovtvorný typ s formantem -tel.....	XI
2.1.3 Slovtvorný typ s formantem -ník.....	XIV
2.1.4 Slovtvorný typ s formantem -ař/-ář	XV
2.1.5 Slovtvorný typ s formantem -ín.....	XVII
2.1.6 Slovtvorný typ s formantem -č.....	XVIII
2.1.7 Slovtvorný typ s formantem -ec	XIX
2.1.8 Slovtvorný typ s formantem -ce	XX
2.1.9 Další slovtvorné typy	XXI
2.2 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ KONATELSKÝCH	XXII
2.2.1 Slovtvorný typ s formantem -ař/-ář	XXII
2.2.2 Slovtvorný typ s formantem -ník.....	XXVIII
2.2.3 Slovtvorný typ s formantem -íř	XXXII
2.2.4 Slovtvorný typ s formantem -ík.....	XXXIII
2.2.5 Slovtvorný typ s formantem -osta.....	XXXIV
2.2.6 Slovtvorný typ s formantem -a.....	XXXV
2.2.7 Další slovtvorné typy	XXXV
2.3 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ NOSITELŮ VLASTNOSTÍ.....	XXXVI
2.3.1 Slovtvorný typ s formantem -ík.....	XXXVII
2.3.2 Další slovtvorné typy	XXXVII
2.4 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ DĚJŮ	XXXVIII
2.4.1 Slovtvorný typ konvertovaný s morfologickou charakteristikou původně o- kmenovou	XXXIX
2.4.2 Slovtvorný typ s formantem -ek.....	XXXIX
2.4.3 Slovtvorný typ s formantem -ba.....	XXXIX
2.4.4 Slovtvorný typ s formantem -ina.....	XXXIX
2.5 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ VLASTNOSTÍ.....	XL
2.5.1 Slovtvorný typ s formantem -ost.....	XL
2.5.2 Slovtvorný typ s formantem -stv(i).....	XL
2.6 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE OBECNÝCH JMEN MÍSTNÍCH	XLII
2.6.1 Slovtvorný typ s formantem -na, -(í)rna, -(á)rna	XLII
2.6.2 Slovtvorný typ s formantem -nice	XLIII
2.7 NÁZVY ZDROBNĚLÉ.....	XLIII
2.8 ADJEKTIVA UTVOŘENÁ DERIVACÍ.....	XLIII
2.9 SUBSTANTIVA UTVOŘENÁ KOMPOZICÍ.....	XLIV

2.9.1 Složeniny vlastní	XLIV
2.9.2 Složeniny nevlastní	XLIV
2.10 SLOŽENÁ SLOVESA.....	XLVIII
2.11 SUBSTANTIVA PŘEJATÁ.....	XLVIII
2.12 NESLOVOTVORNĚ UTVÁŘENÁ SUBSTANTIVA.....	XLVIII
ZÁVĚR.....	XLIX
RESUMÉ	LII
CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ.....	LIII
SEZNAM LITERATURY	LIV
SEZNAM PRAMENŮ	LV

Úvod

Jedním z východisek této diplomové práce je bakalářská práce *Slovotvorně utvářená substantiva v barokním slovníku*, která popisuje stav českého jazyka v době baroka. Jazykový materiál byl získán v barokním slovníku Jana Václava Pohla vydaném v roce 1756 a následně v dalších vydáních. Je proto považován za důležité svědectví o stavu češtiny druhé poloviny osmnáctého století. V bakalářské práci jsme se zaměřili na část O stavu městským, obecním a hospodářským. Cílem bylo zjistit produktivitu slovotvorných typů v době barokní a porovnat ji s produktivitou slovotvorných typů v dnešní češtině. Zjistili jsme, že typy produktivní dnes byly produktivní i v době baroka a že zkoumaný materiál obsahoval lexémy tvořené ústrojně i neústrojně. Získané závěry nás vedly k tomu, že jsme se na danou problematiku chtěli zaměřit komplexněji. Proto i tato diplomová práce vychází z Pohlova slovníku. Tentokrát jsme se zaměřili na části *O stavu učenským* a *O stavu řemeslným*.

Cílem této práce bylo zjistit, které slovotvorné typy jsou ve zkoumaném materiálu zastoupeny, které jsou produktivní a které doložené lexémy jsou tvořeny ústrojně a které neústrojně. Zjištěný stav jazyka jsme porovnali se stavem současným.

Základním předpokladem bylo, že nalezneme slovotvorné typy více i méně produktivní. Předpokládali jsme také, že ve zkoumaném materiálu budou doloženy i takové slovotvorné typy, které byly produktivní v době barokní a jsou produktivní i v dnešní době, že některá slova se budou vyskytovat v současném jazyce a některá ne.

Na základě našich přechozích zkoumání jsme rovněž předpokládali, že mezi doloženými lexémy najdeme lexémy tvořené ústrojně i neústrojně a že zkoumaný materiál bude obsahovat i slova s neprůhledným slovotvorným základem, tudíž bude problematické zařadit je ke slovotvorné kategorii a ke slovotvornému typu.

Excerpcí jsme získali celkem sto devadesát čtyři dokladů substantiv, jeden doklad adjektiva a jeden doklad slovesa. Nalezené lexémy jsme rozdělili na slovotvorně a neslovotvorně utvářené. Slovotvorně utvářené lexémy jsme podrobili slovotvorné analýze. Sledovali jsme slovní druh jejich základového slova. Bylo-li základovým slovem sloveso, zjišťovali jsme jeho zařazení k infinitivní třídě a vid, bylo-li základovým slovem substantivum nebo adjektivum, zjišťovali jsme jejich morfologickou charakteristiku. Dále jsme sledovali, čím je tvořen

slovotvorný základ fundovaného slova (u sloves slovesný kmen minulý, přítomný, infinitivní nebo primární kmen). Na základě slovotvorného významu a slovotvorného formantu jsme získané doklady zařadili ke slovotvorné kategorii a ke slovotvornému typu. Produktivitu a ústrojnost slovotvorných typů jsme posuzovali na základě porovnání s údaji uvedenými v odborné literatuře.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 TVOŘENÍ SLOV

Lidské poznání se neustále vyvíjí a s tím souvisí také vznik nových pojmenování. V českém jazyce existují různé způsoby, jak nová pojmenování vytvořit. Jedná se například o přejímání hotových pojmenování z cizího jazyka, tvoření překladových pojmenování, okrajově také užití pojmenování v jazyce již existujících jako nového pojmu. V případě *přejímání hotových pojmenování z cizích jazyků* se tato slova musejí přizpůsobovat po zvukové stránce, musejí být zařazena ke slovnímu druhu a je třeba je morfologicky formulovat.

Pakliže nové pojmenování vzniká podle předlohy z cizího jazyka, mluvíme o tvoření tzv. *kalků* (překladových pojmenování). Tato nová pojmenování jsou důležitá pro všechny kulturní jazyky, neboť tvoří velkou část jejich odborného názvosloví.

Okrajově můžeme nazvat tvořením nových pojmenování také užití pojmenování v jazyce již existujícího jako nového pojmu (metaforická nebo metonymická souvislost). Tento způsob se nazývá tzv. *sémantické tvoření slov*. (Dokulil, 1962, s. 20)

Specifickým prostředkem tvoření nových pojmenování je *tvoření slov*. Tento způsob je zároveň nejdůležitějším způsobem obohacování slovní zásoby českého jazyka. Tento pojmenovací způsob spočívá v tom, že nová pojmenování vznikají na základě slov již existujících různými obměnami morfologické struktury. Rozlišujeme *odvozování slov (derivace)* a *skládání slov (kompozici)*, a to podle toho, zda jako základ nově tvořeného slova slouží pouze jedno slovo nebo více slov.

Co se týče kompozice, složená slova obsahují vždy více než jeden slovní základ. Tímto způsobem tvoření slov vzniká *složenina*, tzv. *kompozitum*. Složeniny rozlišujeme vlastní a nevlastní. *Nevlastní složeniny* (spřežky) vznikají pouhým spřáháním slov, která se často vyskytují ve slovním spojení, a lze je kdykoliv opět rozložit. Jako příklad můžeme uvést složeninu vlastizrádce, která se dá rozložit na slovní spojení zrádce vlasti. Naproti tomu *složeniny vlastní* jsou nerozložitelné. Jejich první člen se nehodnotí jako úplný tvar slova, druhý člen se jako samostatné slovo vyskytovat může. Jednotlivé členy jsou spojeny speciálním spojovacím morfémem. (Dokulil, 1962, s. 21)

V českém jazyce se mnohem více uplatňuje tvoření slov odvozováním, tedy *derivací*. Derivace se provádí několika způsoby, a to prefixací, sufixací či jejich spojením, postupem

prefixálně-sufixálním, případně konverzí. Pokud se odvozuje pomocí předpon (*prefixací*), před slovo, které je základem nového slova, se přidává slovotvorný morfém, předpona (prefix). Tato předpona obměňuje lexikální charakter slova. Prefixace se uplatňuje především pro tvoření sloves, ale i přídavných a podstatných jmen. Dalším způsobem derivace je odvozování pomocí přípon (sufixace). V tomto případě se k základu základového slova, nejčastěji totožnému s tvaroslovným kmenem, připojuje sufix (přípona). Tato přípona se nikdy nemůže vyskytovat jako samostatná lexikální jednotka. Sufixace se týká především tvoření slov jmenných slovních druhů, ale může se uplatnit i při tvoření sloves a dalších slovních druhů.

V češtině dále existují ještě zvláštní způsoby tvoření slov, které se týkají pouze formy, pokud zasahují i význam slov, pouze jej upravují, nemění jej. Patří sem způsob mechanického krácení, např. obměny křestních jmen (Alžběta → Běta) či internacionálních slov (fotoaparát → foťák). Dále sem řadíme způsob zkracování, jímž vznikají zkratková slova. Ta obvykle zkracují několikaslovné názvy různých institucí. Jsou tvořena z počátečních slabik jednotlivých slov, z počátečních hlásek jednotlivých slov nebo kombinovaně. Dále vznikají tzv. iniciálové zkratky, tvořena z názvů počátečních písmen (Sbor národní bezpečnosti → es-en-bé → SNB). (Dokulil, 1962, s. 26-27)

1.2 POJMY FUNDACE A MOTIVACE

Pojmy *fundace* a *motivace* jsou zásadními pro oblast slovo tvorby. Vztah *fundace* znamená podmíněnost jednoho slova druhým. Slovo fundující, zpravidla sémanticky jednodušší podmiňuje (funduje) slovo fundované, zpravidla sémanticky složitější. Mezi dvěma pojmenování tak vzniká vztah fundace. (Mluvnice češtiny 1, s. 206)

Mluvnice češtiny 1 dále uvádí, že „vedle vztahu fundace existuje také vztah *motivovanosti*. V takovém případě se jedno pojmenování objasňuje pomocí pojmenování druhého, pokud jde o stránku sémantickou (významovou).“

1.3 ONOMAZIOLOGICKÁ KATEGORIE

Podle Dokulila (1962, s. 29) jsou *onomaziologické kategorie* typy utváření pojmenování, strukturace obsahu (pojmu) vzhledem k jeho vyjádření v daném jazyce. Jsou to tedy základní pojmové struktury, které tvoří v daném jazyce základ pojmenování.

„Zpravidla je jev, který má být pojmenován, nejprve zařazen do určité pojmové třídy a pak je v rámci této třídy určen určitým příznakem. Pojmová třída vchází do onomaziologické struktury pojmu jako složka určovaná – *onomaziologická báze*, příznak pak jako složka určující – *onomaziologický příznak*.“ Onomaziologická báze je vždy jednoduchá, onomaziologický příznak může být jednoduchý i složený. (Dokulil, 1962, s. 29)

Mluvnice češtiny 1 (s. 212 – 214) rozlišuje v češtině tyto onomaziologické kategorie: modifikační, transpoziční a mutační. *Modifikační kategorie* tkví v tom, že se k obsahu pojmenování přidává doplňující modifikační příznak (např. *dub* + modifikační příznak zdrobnělosti → *doubek*). *Kategorie transpoziční* záleží v tom, že obsah pojmu se přenesse do druhotné kategorie. Jde většinou o zpředmětnění vlastnosti nebo děje (např. *dobrý* → *dobrota*, *padat* → *pád*). Kategorie mutační mění obsah pojmenování.

„Zatímco onomaziologický základ je vždy jednoduchý (liší se jen různým stupněm obecnosti, např. substance (něco), živá bytost, člověk, muž), může být onomaziologický příznak jednoduchý (např. slepec = ‚slepý člověk‘) nebo složený (knihař = ‚člověk, který váže knihy‘).“ (Mluvnice češtiny 1, s. 214)

1.4 ZÁKLADNÍ POJMY SLOVOTVORNÉ ANALÝZY

Pakliže chceme provést slovotvornou analýzu, musíme nejprve určit *základové slovo* daného pojmenování. „Jde o to, jak se onomaziologická struktura realizuje, který slovotvorný způsob se zvolí, která lexikálně gramatická kategorie se vybere jako východisko pro tvoření nového slova, jak se formálně utvoří slovotvorný základ a konečně kterého formantu se pro tvoření nového slova užije.“ (Mluvnice češtiny 1, s. 215)

Pokud je východiskem plnovýznamové slovo, vzniká odvozenina, pokud se vychází z více plnovýznamových slov, vzniká složenina, případně slovo složeně odvozené.

Dalším krokem slovotvorné analýzy je určení *slovotvorného základu*. Tím může být základové slovo, spojení slov, tvar slova či jejich část, která je obsažena ve slově základovém i odvozeném (složeném). (Mluvnice češtiny 1, s. 216)

Obvykle bývá *slovotvorný základ* vymezován jako část slova, která zbude po oddělení formantu, tedy slovotvorné přípony nebo předpony. Slovotvorný základ může existovat jako tvarotvorný kmen slova nebo jako slovo. (Dokulil, 1962, s. 135 - 136)

Tvarotvorný základ je lexikální složkou jednoduchého slovního tvaru. Spolu s gramatickou složkou (tvarotvorným formantem) tvoří tvar slova. Je buď jednomorfový, nebo vícemorfový. Je společný všem morfologickým formám slova. Tvarotvorný základ nemusí být totožný s kmenem. *Kmen* se od něj liší tím, že obsahuje kmenotvornou příponu.

U většiny substantiv pojmy tvarotvorný základ a kmen splývají. U sloves rozlišujeme tři kmeny: kmen infinitivní, minulý a přítomný. *Kmen infinitivní* je ta část neurčitého slovesného tvaru, ke které se připojuje infinitivní koncovka. *Kmen minulý* je část neurčitého slovesného tvaru, ke které se připojují tvarotvorné koncovky nebo přípony a koncovky rodové příslušných participií. *Kmen přítomný* je ta část určitého slovesného tvaru, ke které se připojují osobní koncovky vyjadřující významy osoby a čísla, a koncovky přechodníku přítomného. (Osolsobě, 2017)

Slovotvorný formant je část slova, kterou se liší odvozené slovo od slova základového. V širokém smyslu se jedná o úhrn formálních rysů, jimiž se liší odvozené slovo od slova základového. (Dokulil, 1962, s. 137)

Každí slovo nese nějaký *slovotvorný význam*. Jedná se o význam vyplývající z významu jednotlivých složek lexému (např. učitel je ten, kdo učí).

1.5 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE A SLOVOTVORNÝ TYP

Podle Dokulila (1962, s. 181) „abstrakcí od formantu dostáváme *slovotvornou kategorii*, zahrnující v sobě slovotvorné typy v rámci téhož slovotvorného způsobu.“

Onomaziologická teorie slovotvorby definuje třídící kritéria pro stanovení slovotvorné kategorie: co je třeba pojmenovat, třída pojmenovaného jevu, příznak v rámci třídy a pro stanovení slovotvorného typu: forma, jíž se onomaziologická struktura realizuje. (Osolsobě, 2017)

Slovotvorný typ je obecný slovotvorný pojem, který je určený určitou obecnou onomaziologicko-sémantickou strukturou, obecnou formální slovotvornou strukturou a určitým formantem. (Dokulil, 1962, s. 75)

Slovotvorný typ rozhoduje o tom, který ze slovotvorných prostředků a postupů se v daném případě použije. Představuje nejdůležitější a slovotvorně relevantní rysy a důležité uzlové bod v síti slovotvorných vztahů. (Mluvnice češtiny 1, s. 220)

1.6 PRODUKTIVITA A PARASYSTÉMOVÉ TVOŘENÍ

Pojem *produktivita* je často určován vztahem k množství utvořených formací. Podle Šlosara (1971, s. 83) je tento pohled ale neoprávněný, neboť se stává, že i neproduktivní typy mohou početně převyšovat typy produktivní. V českém jazyce totiž formace jednou vytvořené žijí dál, když je jich potřeba, i když další formace stejně utvořené už nevznikají.

Mluvnice češtiny uvádí produktivitu jako nejvýznamnější vlastnost slovtvorných typů. (srov. Dokulil, 1962, s. 78) „Produktivností slovtvorného typu rozumíme obecně schopnost tohoto typu být modelem pro tvoření nových slov.“ (Mluvnice češtiny 1., 1986, s. 225)

V NESČ je slovtvorná produktivita definována jako „početní zastoupení slovtvorných způsobů, typů, prostředků, jejich frekvence v úzu a vlastní produktivnost, tj. schopnost slovtvorného formantu účastnit se při tvoření nových slov“ (Osolsobě, 2017). Přitom stejné formanty u různých slovtvorných typů mohou být více či méně produktivní.

V souvislosti s ústrojností/neústrojností tvoření se zaměřujeme na tzv. *parasystémové tvoření*. Vzhledem k tomu, že parasystém vzniká v důsledku konkrétní společenské potřeby, domníváme se, že v případě Pohlových neústrojně tvořených lexémů lze hovořit o parasystémovém tvoření. Podle Pleskalové (2000, s. 42) se v parasystému „uplatňuje zvláštní, parasystémové tvoření založené na volnějším pravidlech derivace a kompozice a disponující osobitými formanty a slovtvornými typy. Jeho úloha začíná tam, kde končí možnosti základních slovtvorných způsobů, přesněji řečeno, když derivace a kompozice řízená pevnými pravidly a vládoucí omezeným počtem formantů nestačí uspokojit enormně zvýšenou potřebu jistých speciálních pojmenování.“

1.7 JAN VÁCLAV POHL A JEHO SLOVNÍK

Jan Václav Pohl se narodil v roce 1720 v Hradci Králové. V průběhu života odešel do Vídně. Pracoval na tereziánu, v roce 1755 byl pověřen výukou češtiny i na Šlechtické vojenské akademii na Laimgrube. Byl jmenován mistrem českého jazyka a začal se považovat za největšího odborníka na český jazyk. (Pleskalová, 2007, s. 582)

Jednou z oblastí, na něž se Jan Václav Pohl zaměřil, byla reforma pravopisu. Jeho snaha sjednotit tehdejší pravopisný úzus v *Pravopisnosti Řeči České* se ale nesečkala s pozitivním ohlasem, a to ani v jeho současnosti, ani v pozdější době. Vytýkáno mu bývá především nerespektování plynulého vývoje českého pravopisu a naopak navrhování změn,

kteřé jej naruřovaly. Jeho neologismy naruřovaly srozumitelnost vřkladu a odrazovaly řtenáře i od toho, aby se zamysleli nad řástmi Pohlova návrhu, kteřé své opodstatnění měly. (Pleskalová, 2007, s. 505–506).

Přesto Pohl až na drobnější výjimky soudobý pravopis respektuje ve své mluvnici *Grammatica linguae Bohemicae oder Die Böhmische Sprachkunst* (srov. Pleskalová, 2007, s. 506). A to zřejmě proto, že jeho gramatika byla závaznou učebnicí na C. k. tereziánské vojenské akademii. Pohlova mluvnice *Grammatica linguae Bohemicae oder die Böhmische Sprachkunst* byla vydávána opakovaně, což ukazuje, že jako učitel byl ve svém snažení úspěšný. Poprvé byla tato mluvnice vydána v roce 1756, druhé vydání vyšlo roku 1774, třetí vydání, ke kterému byl připojen i slovník, vyšlo v roce 1776.

Pohlova mluvnice je rozdělena do čtyř celků. První z nich se věnuje pravopisu, druhá tvarosloví, třetí celek je věnován syntaxi a poslední prozódii a výslovnosti. Po těchto kapitolách následuje samotný česko-německý slovník o sto čtyřiceti pěti stranách. Ten se na základě významů jednotlivých hesel dělí na padesát částí, např. *O Bohu a věcech náboženských*, *O věcech kostelních*, *O věcích do varny patřících*, *O věcích k pevnosti a vojně patřících* či *O stavu úřadním*.

Pohl je znám především pro své neústrojně novotaření, za něž jej později velmi kritizoval Josef Dobrovský (Pleskalová, s. 257). Jeho osobnost je spojována především s purismem, stal se v podstatě symbolem dobového odsouzeníhodného purismu, byť dobově bylo tvoření neologismů vnímáno kladně, protože jím autor dokazoval svou kreativitu a výrazové možnosti jazyka.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ ČINITELSKÝCH

Činitelské názvy pojmenovávají bytosti (osoby i jin živé bytosti) podle činnosti, která je pro ně charakteristická. Jména činitelská jsou tvořena výhradně ze základů slovesných.

Ve zkoumaném materiálu jsme našli šedesát pět dokladů substantiv řadících se do této kategorie. Tato substantiva byla tvořena formanty -íř, -tel, -ík, -ník, -ař/ář, -ín, -č, -ec, -ce, -čí, -osta, -otnosta a -ák.

2.1.1 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -ÍŘ

Slovotvorný formant -íř je v současné češtině u názvů činitelských velmi málo produktivní, jejich základová slova jsou často cizího původu, především německého (Dokulil, 1967, s. 83). Podle Nejedlého (2019, s. 72) se jedná o slovotvorný typ relativně mladý, který je vlivem intenzivního jazykového kontaktu češtiny s němčinou produktivní především v češtině doby střední.

Celkem jsme k tomuto slovotvornému typu zařadili dvanáct dokladů.

Nalezli jsme substantivum *barvíř*, které je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *barviti*. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *barv-* se připojuje slovotvorný formant -íř. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině, SSIČ dokládá jeho význam jako ‚kdo je zaměstnán barvením‘. Dokulil (1967, s. 84) uvádí, že lexém *barvíř* lze motivovat také substantivem *barva*, tudíž je možné jej uvádět i u názvů konatelských.

Dále jsme našli substantivum *brusíř*. To je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *brúsiti*. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *brus-* se připojuje slovotvorný formant -íř. Při derivaci zde došlo ke změně ve slovotvorném základu *ú/u*. Substantivum je tvořeno ústrojně a SSIČ jej dokládá i v současném jazyce.

Jedním z dokladů tohoto slovotvorného typu je substantivum *lovíř*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *loviti*. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *lov-* se připojuje slovotvorný formant -íř. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje.

Substantivum *staviř* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého staviti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem stav- se připojuje slovotvorný formant -iř, substantivum je tvořeno ústrojně. V současné češtině se ale nevyskytuje, v SSJČ není doloženo.

Dále jsme našli substantivum *střeliř*, které je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého střeliti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem střel- se připojuje slovotvorný formant -iř. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej nedokládá. I u tohoto substantiva je možné uvažovat o motivaci substantivem střela, mohlo by být tedy taktéž zařazeno k názvům konatelským.

Dále jsme našli substantivum *hojiř*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého hojiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem hoj- se připojuje slovotvorný formant -iř. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale SSJČ jej v současném jazyce nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *kujíř*. Jeho základovým slovem je sloveso první infinitivní třídy vidu nedokonavého kúti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem slovesného kmene přítentního kuj- se připojuje slovotvorný formant -iř. Vzhledem k tomu, že formant se připojuje ke kmeni přítentnímu (ne minulému), považujeme tvoření tohoto substantiva za neústrojně. To potvrzuje i fakt, že substantivum do současné češtiny nepokračuje.

Substantivum *ryjíř* je odvozeno od slovesa první infinitivní třídy vidu nedokonavého rýti. Slovotvorným základem je tvarotvorný základ kmene přítentního ryj-, k němu se připojuje slovotvorný formant -iř. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současného jazyka nepokračuje, v SSJČ není doloženo.

Nalezli jsme také substantivum *melíř*. Jeho základovým slovem je sloveso třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého mlít. Slovotvorný základ je tvořen tvarotvorným základem kmene přítentního mel-, k němu se připojuje slovotvorný formant -iř. Substantivum je tvořeno neústrojně a v současné češtině se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Nalezli jsme substantivum *recíř*. To je odvozeno od slovesa první infinitivní třídy vidu dokonavého říci. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem infinitivním rec- se připojuje slovotvorný formant -iř. Při derivaci zde došlo ke změně ve slovotvorném

základu r/ř a e/é. Substantivum je tvořeno neústrojně (srov. Nejedlý, 2019, s. 72) a do současného jazyka nepokračuje.

Nalezli jsme substantivum *myšlivíř*. To je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *mysliti*. Substantivum je tvořeno neústrojně, ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *mysli-* se připojuje slovotvorný formant *-víř*. V současné češtině se toto substantivum nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dalším dokladem substantiv tohoto slovotvorného typu je substantivum *znamotíř*. To je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *znamenati*. Ke slovotvornému základu tvořenému primárním kořenem *znam-* se připojuje slovotvorný formant *-otíř*, substantivum je tvořeno neústrojně a v současném jazyce se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Slovotvorným základem nalezených substantiv byl v pěti případech tvarotvorný základ sloves čtvrté infinitivní třídy dokonavých i nedokonavých (*barvíř, brusíř, lovíř, stavíř, střelíř, hojíř*), toto tvoření považujeme za ústrojně. Neústrojně je tvoření substantiv, u nichž se slovotvorný formant připojuje k tvarotvornému základu kmene přítomného sloves první infinitivní třídy (*kujíř, ryjíř, melíř*) a k infinitivnímu kmeni slovesa první infinitivní třídy (*recíř*). Neústrojně je také tvoření substantiv od sloves *mysliti* a *znamenati* – *myšlivíř* a *znamotíř*. Do současné češtiny pokračují pouze ústrojně tvořená substantiva *barvíř* a *brusíř*.

2.1.2 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -TEL

Tento slovotvorný typ patří v češtině ke slovotvorným typům produktivním (Mluvnice češtiny 1, s. 235). To potvrzuje i výzkum substantiv ve staré a střední češtině P. Nejedlého (Nejedlý, 2009, s. 42).

Celkem jsme našli dvanáct dokladů substantiv tohoto slovotvorného typu.

Nalezli jsme substantivum *kazatel*, jež bylo odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *kázati*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *kaza-* se připojuje slovotvorný formant *-tel*. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. SSJČ dokládá význam ‚duchovní, který má za úkol kázat, který dovede kázat‘.

Substantivum *sluchatel* je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *slouchati*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *slucha-* se

připojuje slovotvorný formant -tel. Při derivaci zde došlo ke změně v základu u/ú. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje. SSJČ jej nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *znamenatel*. To je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého znamenati. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým znamena- se připojuje slovotvorný formant -tel. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje.

Substantivum *opětovatel*, jehož základovým slovem je sloveso šesté infinitivní třídy vidu nedokonavého opětovati, je tvořeno ústrojně. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým opětova- se připojuje slovotvorný formant -tel. SSJČ jej v současném jazyce nedokládá.

Substantivum *učitel* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého učiti. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým uči- se připojuje slovotvorný formant -tel, substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka beze změny. SSJČ jej dokládá ve významu ‚kdo z povolání učí‘.

Dále jsme našli substantivum *cvičitel*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého cvičiti. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým cviči- se připojuje slovotvorný formant -tel, substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. SSJČ dokládá význam ‚kdo je pověřen vedením výcviku‘.

Nalezli jsme také lexém *znátel umělosti*. Základovým slovem substantiva *znátel* je sloveso páté infinitivní třídy vidu nedokonavého znáti. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem přítomným zná- se připojuje slovotvorný formant -tel, substantivum je tvořeno neústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje, v SSJČ není doloženo. Současná čeština užívá synonymní výraz znalec.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *povznášitel*. To je odvozeno od slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého povznášeti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem povznáš- se připojuje slovotvorný formant -itel. Substantivum je tedy tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje. V SSJČ není doloženo.

Substantivum *skoušitel* je odvozeno od slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého skoušeti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem skouš- se připojuje

slovotvorný formant *-itel*. Dochází zde ke změně ve slovotvorném základu *s/z* a *ú/ou*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale nepokračuje do současného jazyka. SSJČ jej nedokládá.

Nalezli jsme také substantivum *pekatel*, jeho základovým slovem je sloveso první infinitivní třídy vidu nedokonavého péci. Slovotvorný základ je tvořen kmenem minulým *pek-*, k němu se připojuje slovotvorný formant *-atel*. Substantivum je tvořeno neústrojně a nepokračuje do současné češtiny. SSJČ jej nedokládá.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *řecitel*. To je odvozeno od slovesa první infinitivní třídy vidu dokonavého říci. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem infinitivním *řeci-* se připojuje slovotvorný formant *-tel*. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současného jazyka nepokračuje, v SSJČ není doloženo.

K tomuto slovotvornému typu jsme zařadili také jedno substantivum s neprůhledným slovotvorným základem, substantivum *lykatel*¹. Podle německého překladu se jedná o označení lékaře. V současné češtině toto slovo doloženo není a nejsou doložena ani žádná slova příbuzná. V Jungmannově Slovníku česko-německém jsme našli doklad *lyk* s významem ‚polknutí‘ a *lýk* s významem ‚tuk v kostech‘.

Kromě jednoho byla všechna substantiva tohoto slovotvorného typu utvořena od sloves nedokonavých. Slovotvorným základem doložených substantiv byl v sedmi případech slovesný kmen minulý. Jednalo se o slovesa čtvrté (*učitel*), páté (*kazatel*) a šesté (*opětovatel*) infinitivní třídy. Ústrojně byla tvořena také substantiva *povznášitel* a *skoušitel* tvořená slovotvorným formantem *-itel*, který se připojuje k tvarotvornému základu. Za neústrojně považujeme tvoření substantiv *znátel*, *pekatel*, protože slovotvorný formant se buď připojuje ke kmeni přítomnému slovesa páté infinitivní třídy (*znátel*), nebo je rozšířen o další vokál, který není součástí kmene základového slovesa (*pekatel*). Jedno nalezené substantivum má neprůhledný slovotvorný základ (*lykatel*).

Do současné češtiny pokračují substantiva *kazatel*, *učitel* a *cvičitel*.

¹ Ve zkoumaném materiálu jsme našli také slova příbuzná k tomuto lexému, jednalo se o substantiva *lykosluchna* a *lykovství*.

2.1.3 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -NÍK

Slovotvorný typ se sufixem -ník patří ve slovotvorné kategorii názvů činitelských k produktivním slovotvorným typům (srov. také Nejedlý, 2009, s. 58).

Nalezli jsme celkem osm dokladů substantiv tohoto typu.

Nalezli jsme substantivum *opětník*, jehož základovým slovem je sloveso šesté infinitivní třídy vidu nedokonavého opětovati. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem opět- se připojuje slovotvorný formant -ník, substantivum je tvořeno ústrojně. V současné češtině se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Substantivum *řečník* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého řečniti. Ke slovotvornému základu tvořenému primárním kmenem řeč- se připojuje slovotvorný formant -ník. Je však možné uvažovat také o paralelní motivaci substantivem řeč (srov. Nejedlý, 2009, s. 58). Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. SSJČ jej dokládá ve významu ‚kdo pronáší řeč‘.

Nalezli jsme substantivum *skoušník*, které je odvozeno od slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého skúšěti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem skouš- se připojuje slovotvorný formant -ník, substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje. Během vývoje dochází ke změně ve slovotvorném základu s/z a ú/ou.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *opravník*. To je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého opraviti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem oprav- se připojuje slovotvorný formant -ník. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje.

Substantivum *předkupník* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého předkúpiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem předkúp- se připojuje slovotvorný formant -ník. Při derivaci zde dochází ke změně ve slovotvorném základu ú/u. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současném jazyce se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *spitovník*. To je odvozeno od slovesa šesté infinitivní třídy vidu nedokonavého spitovati. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným

základem *spitov-* se připojuje slootovorný formant *-ník*, substantivum je tvořeno ústrojně. Do současné češtiny ale nepokračuje, v SSJČ není doloženo.

Nalezli jsme také substantivum *outočník*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *outočiti*. Ke slootovornému základu tvořenému tvarotvorným základem *outoč-* se připojuje slootovorný formant *-ník*. Během vývoje dochází ke změně ve slootovorném základu *ou/ú*. Substantivum je tvořeno ústrojně a v současné češtině se vyskytuje, SSJČ jej dokládá ve významu ‚kdo podniká vojenský útok‘.

Dalším dokladem je substantivum *řezník*. Jeho základovým slovem je sloveso páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *řezati*. Ke slootovornému základu tvořenému tvarotvorným základem *řez-* se připojuje slootovorný formant *-ník*. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současném jazyce, SSJČ dokládá význam ‚kdo se zabývá porážením a zpracováním jatečných zvířat n. též (dř. živnostensky) prodejem masa‘.

Doklady substantiv tohoto slootovorného typu byly utvořeny od sloves nedokonavých i dokonavých třetí (*skoušník*), čtvrté (*outočník*), páté (*řezník*) a šesté (*opětník*) infinitivní třídy. Slootovorným základem byl v sedmi případech tvarotvorný základ, jednou se slootovorný formant připojoval k primárnímu kořenu slovesa (*řečník*).

Substantiva byla utvořena ústrojně. Současná čeština dokládá substantiva *řečník*, *řezník* a *útočník*.

2.1.4 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -AŘ/-ÁŘ

Slootovorný typ se sufixem *-ař/-ář* patří ve slootovorné kategorii názvů činitelských ke slootovorným typům středně produktivním (srov. Mluvnice češtiny 1, s. 242).

Nalezli jsme celkem sedm dokladů substantiv tohoto slootovorného typu.

Substantivum *tesař* je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *tesati*. Je tvořeno ústrojně, ke slootovornému základu tvořenému tvarotvorným základem *tes-* se připojuje slootovorný formant *-ař*. SSJČ jej dokládá i v současném jazyce ve významu ‚řemeslník, který opracovává dřevo tesáním a staví z něho konstrukce‘.

Nalezli jsme substantivum *lapař*, které je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *lapati*. Ke slootovornému základu tvořenému tvarotvorným základem *lap-* se připojuje slootovorný formant *-ař*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje a SSJČ jej nedokládá.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *sklenář*. To je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého sklenit. Slovotvorným základem je zde tvarotvorný základ sklen- a k němu se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině. SSJČ dokládá význam ‚řemeslník zasklívající okna, dř. též prodávající skleněné výrobky‘. Dokulil (1967, s. 79) rovněž zmiňuje možnou motivaci substantivem dějovým sklení, což by substantivum sklenář řadilo k názvům konatelským.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *tiskař*. Jeho základovým slovem je sloveso první infinitivní třídy vidu nedokonavého tisknutí. Ke slovotvornému základu tvořenému primárním kmenem slovesa tisk- se připojuje slovotvorný formant -ář, substantivum je tvořeno ústrojně. Pokračuje i do současné češtiny, SSJČ dokládá význam ‚kdo tiskne vysazené formy na tiskových strojích‘.

Nalezli jsme také lexém *ostář*, u něhož lze uvažovat o motivaci slovesem páté infinitivní třídy vidu dokonavého ostati. Slovotvorným základem je primární kmen slovesa ost-, k němu se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje.

Nalezli jsme také substantivum *pekař*. To je odvozeno od slovesa první infinitivní třídy vidu nedokonavého péci. Slovotvorný základ je tvořen slovesným kmenem minulým pek-, k němu se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale vyskytuje se i v současném jazyce. SSJČ dokládá význam ‚pekárenský dělník, výrobce chleba a bílého pečiva‘.

Substantivum *lepenář* je odvozeno od dějového substantiva lepení s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou (z příčestí trpného lepen). Dle Mluvnice češtiny I. (s. 242) je u tohoto slovotvorného typu fundace dějovým substantivem častá. Ke slovotvornému základu lepen- se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale SSJČ jej v současném jazyce nedokládá.

Všechna substantiva tohoto slovotvorného typu byla utvořena od sloves nedokonavých. Slovotvorným základem byl ve třech případech tvarotvorný základ sloves čtvrté (*sklenář*) a páté (*lapař*, *tesař*) infinitivní třídy. Dvakrát jím byl primární kmen slovesa první infinitivní třídy (*tiskař*) a páté infinitivní třídy (*ostář*), jednou slovesný kmen minulý sloves první

infinitivní třídy (*pekař*). Pouze jednou se slovotvorný formant připojoval ke tvaru přičestí trpného slovesa čtvrté infinitivní třídy (*lepenář*). Všechna substantiva tohoto slovotvorného typu byla utvořena ústrojně.

Do současné češtiny pokračují substantiva *tesař, sklenář, tiskař a pekař*.

2.1.5 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -ÍN

Mluvnice češtiny I. slovotvorný typ s formantem -ín ve slovotvorné kategorii názvů činitelských vůbec neuvádí. Tímto formantem jsou v současné češtině odvozeny pouze názvy nositelů vlastností.

Celkem jsme našli sedm dokladů substantiv tohoto typu.

Substantivum *potazín* je odvozeno od slovesa šesté infinitivní třídy vidu nedokonavého *potazovati*. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *potaz-* se připojuje slovotvorný formant -ín. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej nedokládá.

Nalezli jsme také substantivum *cvičenín*, které je odvozeno od dějového substantiva *cvičení* s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarem přičestí trpného *cvičen-* se připojuje slovotvorný formant -ín. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

Dále jsme našli substantivum *skoušenín*. To je odvozeno dějového substantiva *skoušení* s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarem přičestí trpného *skúšen-* se připojuje slovotvorný formant -ín. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

Substantivum *povznesín* je odvozeno od slovesa první infinitivní třídy vidu dokonavého *povznést*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *povznes-* se připojuje slovotvorný formant -ín. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej nedokládá.

K tomuto slovotvornému typu jsme přiřadili také tři lexémy s neprůhledným základem. Jedná se o lexémy *ostkvín, ostupnín a usvolenín*.

Ve slovotvorné kategorii názvů činitelských měl poměrně vysoké zastoupení slovotvorný typ s formantem -ín. Mluvnice češtiny ale tento slovotvorný typ vůbec neuvádí. Ze sedmi

nalezených substantiv byla dvě utvořena od příčestí trpného sloves čtvrté (*cvičení*), třetí (*skoušení*) infinitivní třídy, jedno od kmene minulého slovesa první infinitivní třídy (*povznesín*). Tři substantiva mají neprůhledný slovotvorný základ (*ostkvín*, *ostupnín*, *usvolení*).

Do současné češtiny nepokračuje ani jedno z nalezených substantiv.

2.1.6 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -č

Slovotvorný typ s formantem -č řadíme v současné češtině k produktivním slovotvorným typům (Dokulil, 1967, s. 32) a produktivní byl také ve staré a střední češtině (srov. Nejedlý, 2019, s. 45).

Nalezli jsme celkem šest dokladů substantiv tohoto slovotvorného typu.

Substantivum *holič* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *holit*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *holi-* se připojuje slovotvorný formant -č, substantivum je tvořeno ústrojně. Vyskytuje se i v současném jazyce, SsJČ jej dokládá ve významu ‚řemeslník, který holí vousy a stříhá i upravuje vlasy‘.

Nalezli jsme také substantivum *měřič*, jehož základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *měřit*. Ke slovotvornému základu *měři-*, který je tvořen slovesným kmenem minulým, se připojuje slovotvorný formant -č, substantivum je tvořeno ústrojně. Pokračuje do současné češtiny, SsJČ dokládá význam ‚kdo provádí měření‘.

Dále jsme našli substantivum *střelič*. To je odvozeno od sloves čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého *střelit*. Slovotvorný formant -č se připojuje ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *střeli-*, substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje, v SsJČ není doloženo. U tohoto substantiva je možné uvažovat také o motivaci substantivem rodu ženského *střela* s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Pak by se řadilo k názvům konatelským.

Nalezli jsme také substantivum *postřihač*, které je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu dokonavého *postřihat*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *postřiha-* se připojuje slovotvorný formant -č, substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. V SsJČ je doloženo ve významu ‚holič‘.

Substantivum *znamenač* je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *znamenati*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *znamena-*

se připojuje slovotvorný formant -č, substantivum je tvořeno ústrojně. V současném jazyce se ale nevyskytuje, SSJČ jej neuvádí.

Dále jsme našli substantivum *kováč*. Jeho základovým slovem je sloveso páté infinitivní třídy vidu nedokonavého *kovati*. Slovotvorný formant -č se připojuje ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *kova-*. V procesu slovotvorby dochází ke změně vokálu *a/á*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej nedokládá. Bylo vytlačeno synonymním výrazem *kovář*.

Substantiva tohoto slovotvorného typu byla tvořena od sloves nedokonavých i dokonavých. V šesti případech byl slovotvorným základem slovesný kmen minulý sloves čtvrté (*holič, měřič, střílič*) a páté (*postřiháč, znamenač, kováč*) infinitivní třídy.

Do současné češtiny pokračují tři substantiva, a to *holič, měřič* a *postřiháč*.

2.1.7 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -EC

V současné češtině je tento slovotvorný typ jen málo produktivní (srov. Dokulil, 1967, s. 55). Naopak ve staré a střední češtině se jednalo o slovotvorný typ produktivní (srov. Nejedlý, 2019, s. 49).

Nalezli jsme šest dokladů substantiv, které jsme zařadili k tomuto slovotvornému typu.

Substantivum *kupec* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého *kúpiti*. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *kúp-* se připojuje slovotvorný formant -ec. Při derivaci zde dochází ke změně ve slovotvorném základu *ú/u*. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. SSJČ jej dokládá ve významu ‚kupující, zákazník‘ a ‚obchodník se zbožím koloniálním‘.

Dále jsme našli substantivum *tkadlec*. Jeho základovým slovem je sloveso první infinitivní třídy vidu nedokonavého *tkáti*. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým *tka-* se připojuje slovotvorný formant -dlec (subvarianta formantu -ec). Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny, SSJČ jej dokládá ve významu ‚kdo se zabývá tkaním‘.

Nalezli jsme také substantivum *cvičenec*. To je odvozeno od dějového substantiva *cvičení* s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarem přičestí trpného *cvičen-* se připojuje slovotvorný formant -ec.

Substantivum je tvořeno ústrojně a SSJČ jej dokládá i v současné češtině ve významu ‚kdo provádí tělesné cvičení, kdo chodí do cvičení‘.

Substantivum *vyučenec* je odvozeno od dějového substantiva vyučený s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slootovornému základu tvořenému tvarem příčestí trpného vyučen- se připojuje slootovorný formant -ec. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka, SSJČ dokládá význam ‚kdo se vyučil něj. odborné, zvl. řemeslné činností‘. U tohoto substantiva by bylo možné uvažovat také o motivaci adjektivem vyučený.

Dále jsme našli substantivum *povznešenec*. To je odvozeno od dějového substantiva povznesení s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slootovornému základu tvořenému tvarem příčestí trpného povznesen- se připojuje slootovorný formant -ec. Při derivaci dochází ke změně v základu s/š. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině, SSJČ jej dokládá ve významu ‚člověk vypínající se nad jiné‘.

Substantivum *švec* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého šíti. Dokulil (1967, s. 58) uvádí, že derivační vztah substantiva švec ke slovesu šíti je zastřený. Ke slootovornému základu se připojuje slootovorný formant -ec. Substantivum se vyskytuje i v současné češtině, SSJČ dokládá význam ‚obuvník‘.

Substantiva náležející k tomuto slootovornému typu byla utvořena od sloves nedokonavých i dokonavých. Slootovorným základem byl jednou tvarotvorný základ slovesa čtvrté infinitivní třídy (*kupec*), třikrát tvar příčestí trpného slovesa první infinitivní třídy (*povznešenec*) a čtvrté infinitivní třídy (*cvičenec*, *vyučenec*) a jednou kmen minulý slovesa první infinitivní třídy (*tkadlec*). Slootovorný základ jednoho substantiva je zastřený (*švec*).

Do současné češtiny pokračují všechna nalezená substantiva tohoto slootovorného typu.

2.1.8 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -CE

Tento slootovorný typ je ve srovnání se slootovornými typy s formanty -tel a -č méně produktivní, přesto je počet substantiv tohoto typu v současné češtině poměrně velký (Dokulil, 1967, s. 46). Ve staré a střední češtině se však jednalo o slootovorný typ produktivní (srov. Nejedlý, 2019, s. 55).

Nalezli jsme tři doklady substantiv tohoto slootovorného typu.

Substantivum *chránce* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého chránit. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem chrán- se připojuje slovotvorný formant -ce, substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současného jazyka nepokračuje, bylo vytlačeno synonymním výrazem ochránce.

Dále jsme našli substantivum *lovce*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého lovit. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem lov- se připojuje slovotvorný formant -ce. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje. SsJČ jej nedokládá, ale dokládá synonymum lovec.

Nalezli jsme také substantivum *opravce*, které je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého opravit. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem oprav- se připojuje slovotvorný formant -ce. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje. Bylo nahrazeno synonymním výrazem opravář.

Všechna substantiva tohoto slovotvorného typu byla utvořena od sloves čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého (*chránce*, *lovce*) i dokonavého (*opravce*). Slovotvorným základem doložených substantiv byl ve všech případech tvarotvorný základ. Všechna substantiva jsou tvořena ústrojně.

Do současné češtiny nepokračuje ani jedno z nich.

2.1.9 DALŠÍ SLOVOTVORNÉ TYPY

Ve zkoumaném materiálu jsme našli také substantiva odvozená pomocí formantů -čí, -osta, -otnost a -ák. Slovotvorný typ s formantem -čí je v současné češtině téměř neproduktivní (srov. Dokulil, 1967, s. 59). Typy s formanty -osta a -otnost Mluvnice češtiny I. vůbec neuvádí. Slovotvorný typ s formantem -ák je v současné češtině produktivní (srov. Dokulil, 1967, s. 72).

Nalezli jsme substantivum *krejčí*, původně krajčí. To je odvozeno od slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého krájet. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem kraj- se připojuje slovotvorný formant -čí. Při derivaci došlo ke změně v základu a/á. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. SsJČ jej dokládá ve významu ‚řemeslník zhotovující oděvy‘.

Substantivum *řečnosta* je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého řečniti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem řečn- se připojuje

slovotvorný formant -osta. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

Nalezli jsme také substantivum *znamotnosta*. To je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého znamenati. Ke slovotvornému základu znam- se připojuje slovotvorný formant -otnosta, substantivum je tvořeno neústrojně. V současné češtině se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *pleták*. Jeho základovým slovem je sloveso první infinitivní třídy vidu nedokonavého plést. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem minulým plet- se připojuje slovotvorný formant -ák, substantivum je tvořeno ústrojně a v současném jazyce se nevyskytuje. V SJJČ není doloženo.

2.2 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ KONATELSKÝCH

Celkem jsme našli osmdesát jedna dokladů substantiv náležejících ke slovotvorné kategorii názvů konatelských. Jedná se o substantiva, jejichž základovým slovem je vždy substantivum. Do této slovotvorné kategorie řadíme substantiva náležející k několika slovotvorným typům. Jednalo se celkem o šestnáct slovotvorných typů s formanty -ař/-ář, -ník, -íř, -ík, -osta, -a, -ek, -ce, -ač, -otič, -or, -ín a -yš.

2.2.1 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -AŘ/-ÁŘ

Slovotvorný typ s formantem -ař/-ář je nejvýznamnějším a nejproduktivnějším slovotvorným typem kategorie názvů konatelských (Dokulil, 1967, s. 128).

K tomuto slovotvornému typu jsme zařadili celkem třicet tři dokladů substantiv.

Substantivum *punčochář* je odvozeno od substantiva rodu ženského punčocha s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovotvornému základu punčoch- se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum punčochář je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině ve významu ‚výrobce punčoch či obchodník s punčochami‘.

Základovým slovem substantiva *vlásenkář* je substantivum rodu ženského vlásenka s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovotvornému základu vlásenk- se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum vlásenkář je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka ve významu ten, kdo zhotovuje, upravuje vlásenky. SSJČ dále uvádí význam ‚parukář‘, řidčeji ‚holič‘.

Dále jsme našli substantivum *řezbář*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu ženského řezba s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovtvornému základu řezb- se připojuje slovtvorný formant -ář. Substantivum řezbář je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině. SSJČ dokládá význam ‚výtvarný umělec‘ nebo ‚řemeslník zabývající se vyřezáváním, řezbou‘ a význam ‚sochař‘, ke kterému odkazuje i německý překlad uvedený v Pohlově slovníku *bildhauer*.

Substantivum *krupař* je odvozeno od substantiva rodu ženského krupa s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovtvornému základu krup- se připojuje slovtvorný formant -ář. ESSČ uvádí lexém ‚krúpa‘, v současné češtině se vyskytuje substantivum kroupa. V procesu slovtvorby dochází ke změně kvantity vokálu. Toto substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. SSJČ uvádí význam ‚obchodník s mlýnskými výrobky v drobném‘.

Substantivum *kněhař* je odvozeno od substantiva rodu ženského kniha s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Slovtvorný formant -ář se připojuje ke slovtvornému základu knih-. Při derivaci zde došlo k alternaci hlásek ve slovtvorném základu i/ě. Dokulil uvádí význam substantiva kněhař jako ‚ten, kdo váže knihy‘. SSJČ dokládá substantivum knihař ve významu ‚vazač knih‘. Do současné češtiny toto substantivum pokračuje, je tvořeno ústrojně.

Dále jsme našli substantivum *hodinář*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu ženského hodiny a morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou, ke slovtvornému základu hodin- se připojuje slovtvorný formant -ář. Toto substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. SSJČ uvádí význam ‚ten, kdo opravuje hodiny‘.

Substantivum *bednář* je odvozeno od substantiva rodu ženského bedna s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Slovtvorný formant -ář se připojuje ke slovtvornému základu bedn-. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současném jazyce, SSJČ dokládá toto substantivum ve významu ‚výrobce dřevěných nádob‘.

Dále jsme našli substantivum *rybář*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu ženského ryba s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovtvornému

základu ryb- se připojuje slootovorný formant -ář. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině.

Základovým slovem substantiva *zelinář* je substantivum rodu ženského zelina² s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slootovornému základu zelin- se připojuje slootovorný formant -ář. Toto substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. SSJČ dokládá jeho význam jako ‚pěstitel zeleniny‘.

Substantivum *lupař* je odvozeno od substantiva rodu ženského lupa s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Slootovorný formant -ař se připojuje ke slootovornému základu lup-. Substantivum *lupař* je utvořeno ústrojně. V současné češtině se nevyskytuje, SSJČ toto substantivum neuvádí.

Od substantiva rodu ženského ostruha s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou je odvozeno substantivum *ostruhař*. Ke slootovornému základu ostruh- se připojuje slootovorný formant -ař. Substantivum *ostruhař* je tvořeno ústrojně. SSJČ jej neuvádí, v současné češtině se nevyskytuje.

Základovým slovem substantiva *jirchař* je substantivum rodu ženského jircha³ s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slootovornému základu jirch- se připojuje slootovorný formant -ař. Substantivum *jirchař* je tvořeno ústrojně, ale SSJČ jej neuvádí. Do současné češtiny nepokračuje.

Dále jsme našli substantivum *přeskař* ve významu ‚výrobce přezek‘. Německý překlad uvedený ve slovníku je *schnaller, schnell* znamená v němčině přezka. Základovým slovem substantiva *přeskař* je substantivum rodu ženského přeska s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slootovornému základu přesk- se připojuje slootovorný formant -ař. Substantivum *přeskař* je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej neuvádí.

Substantivum *oponař* je odvozeno od substantiva rodu ženského opona s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slootovornému základu opon- se připojuje slootovorný formant -ař. Substantivum *oponař* je tvořeno ústrojně, ale SSJČ jej neuvádí. Do současné češtiny nepokračuje.

² ESSČ dokládá toto substantivum: rostlina, bylina.

³ SSJČ uvádí význam substantiva jircha: jemně vydělaná kůže.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *bečvář*. Je odvozeno od substantiva *bečka* s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou, slovotvorný formant *-ář* se připojuje ke slovotvornému základu *bečk-*. Zde dochází k hláskové změně ve slovotvorném základu *k/v*. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje⁴.

Nalezli jsme také substantivum *zsvlečkář*. Zde je možné uvažovat o motivaci substantivem *zsvlečka* s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovotvornému základu *zsvlečk-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum je tak tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje. Jsme si vědomi i možné motivace slovesem první infinitivní třídy vidu dokonavého *zsvléci*. V tom případě by se ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem infinitivním *zsvléc-* připojoval slovotvorný formant *-kář*. Při derivaci by zde docházelo ke změnám ve slovotvorném základu *é/e* a *č/c*. Substantivum je v případě motivace substantivem tvořeno ústrojně, v případě motivace slovesem je tvořeno neústrojně a v současné češtině se nevyskytuje, v SSJČ není doloženo.

Dále jsme našli substantivum *platkář*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou *platka*⁵. Ke slovotvornému základu *platk-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje. SSJČ jej nedokládá. I zde můžeme uvažovat o možné motivaci slovesem čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého *platiti*, v tom případě by slovotvorný základ tvořil tvarotvorný základ bez tvarotvorného sufixu *plat-* a k němu by se připojoval slovotvorný formant *-kář*. Substantivum by tak bylo utvořeno neústrojně. Německý ekvivalent *flicker* uvedený ve slovníku odkazuje k významu záplata.

Nalezli jsme také substantivum *zvratkář*. To bylo odvozeno od substantiva rodu ženského *zvratka* s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovotvornému základu *zvratk-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje. Je možné zde uvažovat také o motivaci slovesem čtvrté

⁴ V současné češtině se vyskytuje pouze jako příjmení *Bečvář*.

⁵ Příruční slovník jazyka českého dokládá substantivum *platka* ve významu ‚placka‘.

infinitivní třídy vidu dokonavého zvrátiti, ale v tom případě by se formant rozšířený o hlásku k připojoval ke slovotvornému základu zvrat- a substantivum by bylo tvořeno neústrojně.

Jedná se o substantivum *pentlář*. Je odvozeno od substantiva rodu ženského *pentle* s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou, ke slovotvornému základu *pentl-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum *pentlář* je tvořeno ústrojně a SSJČ dokládá jeho výskyt i v současné češtině, a to ve významu ‚výrobce pentlí, stuh‘. K tomuto významu odkazuje také německý překlad v Pohlově slovníku *bandmacher*.

Nalezli jsme substantivum *stolař*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného *stůl* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *stol-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Při derivaci zde došlo k alternaci hlásek ve slovotvorném základu *ů/o*. Toto substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině. SSJČ uvádí význam ‚truhlář‘.

Substantivum *vlasář* je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného *vlas* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *vlas-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum *vlasář* je tvořeno ústrojně. Německý překlad *haarhandler* udává význam ‚toho, kdo upravuje vlasy‘, SSJČ ale uvádí význam tohoto substantiva jako ‚obchodník nakupujícího ženské vlasy‘.

Dalším dokladem je substantivum *pernikář*⁶. Jeho základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného *perník* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *perník-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum *pernikář* je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současném jazyce, SSJČ uvádí význam ‚výrobce či prodávající perníku‘.

Substantivum *hřebenář* je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného *hřeben* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Jeho slovotvorným základem je *hřeben-*, připojuje se k němu slovotvorný formant *-ář*. Substantivum *hřebenář* je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině.

⁶ Pohlův slovník uvádí substantivum ‚pernikář‘ s ‚i‘, ovšem zápis v barokním slovníku je mnohdy špatně čitelný.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *mlynář*. Je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného mlyn s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou, ke slovotvornému základu mlyn- se připojuje slovotvorný formant -ář. Při derivaci zde došlo ke změně ve slovotvorném základu y/ý. Toto substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině.

Substantivum *řemenář* je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného řemen s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu řemen- se připojuje slovotvorný formant -ář. SSJČ dokládá toto substantivum i v současné češtině ve významu ‚výrobce a prodavač řemenů‘.

Základovým slovem substantiva *rybníkář* je substantivum rodu mužského neživotného rybník s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Slovotvorný formant -ář se připojuje ke slovotvornému základu rybník-, substantivum je tvořeno ústrojně, SSJČ jeho význam v současném jazyce ale nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *lemař*. To je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného lem s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou, ke slovotvornému základu lem- se připojuje slovotvorný formant -ář. Substantivum lemař je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevykytuje. SSJČ jej neuvádí.

Substantivum *masař* odvozené od substantiva rodu středního maso s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou je tvořeno ústrojně. Ke slovotvornému základu mas- se připojuje slovotvorný formant -ář. SSJČ jej uvádí i v současném jazyce, ovšem v jiném významu. Ve významu ‚řezník‘, ke kterému odkazuje i německý ekvivalent *fleischhacker*, se toto substantivum nevyskytuje, dnes nese význam ‚surovec‘.

Dalším dokladem tohoto typu je substantivum *kolař* odvozené od substantiva rodu středního kolo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Slovotvorný formant -ář se připojuje ke slovotvornému základu kol-, substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině ve významu ‚cyklista či zloděj jízdnicích kol‘.

Dále jsme našli substantivum *sedlář*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu středního sedlo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému

základu *sedl-* se připojuje slovotvorný formant *-ář*. Substantivum *sedlář* je tvořeno ústrojně a SSJČ jej dokládá i v současné češtině ve významu ‚živnostník zabývající se sedlářstvím‘.

K tomuto slovotvornému typu řadíme také tři substantiva s neprůhledným slovotvorným základem, konkrétně lexémy *klocař*, *štrobař* a *strinař*.

Z třiceti tří doložených substantiv jich bylo celkem osmnáct utvořeno od substantiv rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou (*lupař*, *oponař*, *řezbář*, *punčochář*) a jo-kmenovou (*pentlář*). Osm substantiv bylo utvořeno od substantiv rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*stolař*, *vlasař*, *řemenář*). Tři nalezená substantiva byla utvořena od substantiv rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*masař*, *sedlář*).

Do současné češtiny pokračuje osmnáct substantiv (*punčochář*, *vlásenkář*, *stolař*, *hřebenář*, *kolař*, *sedlář*), jedno se v současné jazyce vyskytuje v jiném významu (*masař*) a jedno pokračuje pouze jako příjmení (*bečvář*).

2.2.2 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -NÍK

Tento slovotvorný typ je podle Dokulila (1967, s. 143) dosti početný a stále produktivní.

Nalezli jsme celkem dvacet jedna dokladů substantiv tohoto slovotvorného typu.

Substantivum *obchodník* je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného *obchod* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *obchod-* se připojuje slovotvorný formant *-ník*, substantivum je tedy tvořeno ústrojně. Vyskytuje se i v současném jazyce.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *zámečník*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného *zámek* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Substantivum *zámečník* je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu *zámek-* se připojuje slovotvorný formant *-ník*. Při derivaci zde došlo k alternaci hlásek ve slovotvorném základu *č/k*. Substantivum *zámečník* se vyskytuje i v současné češtině.

Dále jsme našli substantivum *soustružník*. Je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného *soustruh* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *soustruh-* se připojuje slovotvorný formant *-ník*. I zde při derivaci

došlo k alternaci hlásek ve slootovorném základu h/ž. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny.

Základovým slovem substantiva *provazník* je substantivum rodu mužského neživotného provaz s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Substantivum provazník je tvořeno ústrojně, ke slootovornému základu provaz- se připojuje slootovorný formant -ník. SSJČ dokládá jeho význam i v současné češtině, jedná se o ‚výrobce provazů‘.

Dalším dokladem tohoto typu je substantivum *mravník*. To je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného mrav s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Je tvořeno ústrojně, ke slootovornému základu mrav- se připojuje slootovorný formant -ník. SSJČ dokládá jeho význam jako ‚mravokárce‘, k čemž odkazuje i německý ekvivalent *moralist*.

Základovým slovem substantiva *komíník* je substantivum rodu mužského neživotného komín s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slootovornému základu komín- se připojuje slootovorný formant -ník.⁷ Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současném jazyce. K významu vymetač komínů odkazuje i německý překlad *rauchsangfehrer*.

Nalezli jsme také substantivum *kameník*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného kámen s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slootovornému základu kámen- se připojuje slootovorný formant -ník.⁸ Substantivum kameník je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny.

Dále jsme našli substantivum *kožešník*. Je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného kožich s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou, je tvořeno ústrojně, ke slootovornému základu kožeš- se připojuje slootovorný formant -ník. Při derivaci zde dochází k alternaci hlásek i/e a ch/š. Substantivum kožešník je doloženo v SSJČ ve významu ‚odborný pracovník zhotovující kožichy‘.

Substantivum *papírník* je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného papír s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Je tvořeno ústrojně, ke

⁷ Podle Dokulíla (1967, str. 144 – 145) dochází u jmen, jejichž základ končí souhláskou -n-, ke zvláštní situaci. Nejprve dojde k regresivní spodobě co do místa artikulace obou hlásek: n-ň > ň-ň a dále pak k jejich splynutí na slootovorném švu.

⁸ Opět zde dochází ke spodobě hlásek a k jejich splynutí na slootovorném švu.

slovotvornému základu papír- se připojuje slovotvorný formant -ník. Německý překlad v Pohlově slovníku *papiermacher* znamená výrobce papíru, v tomto významu se ale toto substantivum v současné češtině nevyskytuje, SSJČ dokládá pouze význam ‚prodavač v papírnictví či majitel papírnictví‘.

Dále jsme našli substantivum *původník*. To bylo odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného původ s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu původ- se připojuje slovotvorný formant -ník, substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současného jazyka nepokračuje. SSJČ jej nedokládá.

Jedná se o substantivum *zámišník*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného zámiš⁹ s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou. Substantivum zámišník je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu zámiš- se připojuje slovotvorný formant -ník. Vyskytuje se i v současném jazyce, SSJČ dokládá význam ‚koželuh vyrábějící zámiš‘.

Substantivum *kadeřník* je odvozeno od substantiva rodu ženského kadeř s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou. Je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu kadeř- se připojuje slovotvorný formant -ník. Vyskytuje se i v současné češtině.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *vetešník*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu ženského veteš s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu veteš- se připojuje slovotvorný formant -ník, je tedy tvořeno ústrojně. Vyskytuje se i v současném jazyce.

Základovým slovem substantiva *ostružník* je substantivum rodu ženského ostruha s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou. Ke slovotvornému základu ostruh- se připojuje slovotvorný formant -ník. Dochází zde při derivaci ke změně hlásek ve slovotvorném základu ž/h. Substantivum ostružník SSJČ dokládá ve významu ‚ostruhář‘.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *věstník*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu ženského věst s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou. Ke slovotvornému základu věst- se připojuje slovotvorný formant -ník. Substantivum věstník je tvořeno ústrojně a SSJČ jej dokládá ve významu ‚zvěstovatel‘ a ve

⁹ ESČ dokládá význam jircha, vydělaná kůže.

významu ‚časopis přinášející pravidelně zprávy úředního rázu‘. Německý ekvivalent *ein Wissenschaftler* ale odkazuje spíše k významu ‚vědec‘.

Substantivum *paměťník* je odvozeno od substantiva rodu ženského paměť s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou. Ke slovotvornému základu paměť- se připojuje slovotvorný formant -ník, substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej nedokládá.

Substantivum *právník* je dovozeno od substantiva rodu středního právo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu práv- se připojuje slovotvorný formant -ník. Pokračuje do současné češtiny ve stejném významu, který nese i německý překlad *rechtsgelehrter*.

Základovým slovem substantiva *řemeslník* je substantivum rodu středního řemeslo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu řemesl- se připojuje slovotvorný formant -ník, substantivum je tvořeno ústrojně. SSJČ jej dokládá ve stejném významu jako německý ekvivalent *ein Handwerker*.

Nalezli jsme také substantivum *soukeník*. To je odvozeno od substantiva rodu středního sukno s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu suken- se připojuje slovotvorný formant -ník. Při derivaci zde dochází k alternaci hlásek ve slovotvorném základu ou/u. Substantivum soukeník je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny.

Substantivum *právoťovník* je odvozeno od substantiva rodu středního právo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu práv- se připojuje slovotvorný formant -otovník. Substantivum je tvořeno neústrojně a nepokračuje do současné češtiny.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *zbožárník*. To je odvozeno od substantiva rodu středního zboží s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu zbož- se připojuje slovotvorný formant -árník. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současného jazyka nepokračuje, SSJČ jej nedokládá.

Z dvaceti jedna nalezených substantiv jich bylo jedenáct utvořeno od substantiv rodu mužského s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*obchodník, kominík,*

provazník) a jo-kmenovou (*zámišník*). Pět substantiv bylo utvořeno od substantiv rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou (*paměťník, věstník*), já-kmenovou (*vetešník, kadeřník*) a a-kmenovou (*ostružník*). Pět substantiv bylo utvořeno od substantiv rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*právník, řemeslník*) a 6jo-kmenovou (*zbožárník*). Za neústrojně považujeme tvoření substantiv *paměťník, právotovník* a *zbožárník*.

Do současného jazyka pokračují substantiva *obchodník, zámečník, soustružník, provazník, mravník, kominík, kameník, kožešník, papírník, zámišník, kadeřník, vetešník, ostružník, právník, řemeslník* a *soukeník*. Jedno substantivum pokračuje v jiném významu (*věstník*).

2.2.3 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -ÍŘ

Jedná se o slovotvorný typ s formantem ne příliš produktivní (srov. Dokulil, 1967, s. 140).

Nalezli jsme celkem deset dokladů substantiv tohoto slovotvorného typu.

Substantivum *nožíř* je odvozeno od substantiva *nůž* s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu *nůž-* se připojuje slovotvorný formant *-íř*. Při derivaci zde dochází k alternaci hlásek ve slovotvorném základu *ů/o*. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině, SSJČ dokládá význam ‚ten, kdo vyrábí, prodává, brousí nože, nůžky břitvy apod.‘

Nalezli jsme také substantivum *mečíř*, jehož základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného *meč* s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou. Ke slovotvornému základu *meč-* se připojuje slovotvorný formant *-íř*. Substantivum je tvořeno ústrojně a současné češtině se vyskytuje v podobě ‚*mečíř*‘.

Dále jsme našli substantivum *koníř*. To je dovozeno od substantiva rodu mužského životného *kůň* s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou. Substantivum je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu *kůň-* se připojuje slovotvorný formant *-íř*. Při derivaci zde dochází k alternaci hlásek ve slovotvorném základu *ů/o*. SSJČ ale toto substantivum v současné češtině nedokládá.

Další substantivum tohoto slovotvorného typu je substantivum *pasíř*. Jeho základovým slovem je substantivum *pás* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *pás-* se připojuje slovotvorný formant *-íř*, substantivum *pasíř* je

tvořeno ústrojně. Do současné češtiny pokračuje, SSJČ jej dokládá ve významu ‚živnostník zabývající se výrobou pásů z kovů‘.

Nalezli jsme také substantivum *pažíř*, jehož základovým slovem je substantivum pažit¹⁰ s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovtvornému základu paž- se připojuje slovtvorný formant -íř, substantivum je tvořeno ústrojně. Do současné češtiny ale nepokračuje, SSJČ jej nedokládá.

Jedná se o substantivum *mejdlíř*. To je odvozeno od substantiva rodu středního mýdlo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Je tvořeno ústrojně, ke slovtvornému základu mýdl- se připojuje slovtvorný formant -íř. Při derivaci zde dochází k alternaci hlásek ý/ej. V současné češtině se nevyskytuje.

Dále jsme našli substantivum *pravotíř*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu středního právo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Substantivum je tvořeno neústrojně, ke slovtvornému základu právo- se připojuje slovtvorný formant -tíř. SSJČ toto substantivum nedokládá, do současné češtiny nepokračuje.

K tomuto slovtvornému typu řadíme také tři substantiva s neprůhledným slovtvorným základem. Jedná se o lexémy *vadlíř*, *drusíř* a *btazíř*.

Pět z deseti nalezených substantiv bylo odvozeno od substantiv rodu mužského s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou (*nožíř*, *mecíř*, *koníř*) a o-kmenovou (*pasíř*, *pažíř*). Dvě substantiva byla utvořena od substantiv rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*pravotíř*, *mejdlíř*). Za neústrojně považujeme tvoření substantiva *pravotíř*. Tři nalezená substantiva mají neprůhledný slovtvorný základ (*vadlíř*, *drusíř*, *btazíř*).

Do současné češtiny pokračují substantiva *nožíř*, *mecíř* a *pasíř*.

2.2.4 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -ÍŘ

Mluvnice češtiny 1 slovtvorný typ s tímto formantem ve slovtvorné kategorii názvů konatelských vůbec neuvádí.

Nalezli jsme čtyři doklady substantiv tohoto slovtvorného typu.

¹⁰ ESSČ dokládá význam ‚trávník‘.

Prvním dokladem tohoto typu je lexém, u kterého se nám nepodařilo rozluštit první grafém. S největší pravděpodobností se jedná o substantivum *zákoník*, které je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného zákon s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slootovornému základu zákon- se připojuje slootovorný formant -ík. Německý překlad *Schriftgelehrter* odkazuje k významu ‚písař‘. Je tvořené ústrojně a do současného jazyka pokračuje, ovšem v jiném významu, SSJČ dokládá význam ‚zákonodárné dílo‘.

Zařadili jsme k tomuto slootovornému typu také tři substantiva s neprůhledným slootovorným základem, a to substantiva *kušlík*, *mušlík* a *srovozník*.

2.2.5 SLOTOVORNÝ TYP S FORMANTEM -OSTA

Mluvnice češtiny I. tento slootovorný formant vůbec neuvádí.

Celkem jsme našli tři doklady substantiv tohoto slootovorného typu.

Substantivum *skokotnosta*, německy *tanzmeister*, tedy taneční mistr, je odvozeno od substantiva skok rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slootovornému základu skok- se připojuje slootovorný formant -otnosta, substantivum je tvořeno neústrojně. Do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej neuvádí.

Základovým slovem substantiva *věstinosta* je substantivum rodu ženského věst s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou. Ke slootovornému základu věst- se připojuje slootovorný formant -inosta. Substantivum je tvořeno neústrojně a v současné češtině se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *staveninosta*, jehož základovým slovem je substantivum rodu středního stavení s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slootovornému základu staven- se připojuje slootovorný formant -inosta. Substantivum je tvořeno neústrojně a v současné jazyce se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá. Německý překlad *baumeister* odkazuje k významu mistr stavitel.

Jedno ze tří nalezených substantiv bylo utvořeno od substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*skokotnosta*), jedno od substantiva rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou (*věstinosta*) a jedno od substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou

původně 6jo-kmenovou (*staveninosta*). Všechna tato substantiva byla utvořena neústrojně.

Do současné češtiny nepokračuje ani jedno z nich.

2.2.6 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -A

Mluvnice češtiny tento slovotvorný formant neuvádí.

Nalezli jsme pouze dva doklady substantiv tohoto slovotvorného typu.

Substantivum *umělost* je odvozeno od substantiva rodu ženského *umělost* s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou. Substantivum je tvořeno ústrojně, ke slovotvornému základu *umělost-* se připojuje slovotvorný formant *-a*. V současném jazyce se toto substantivum nevyskytuje.

Nalezli jsme také substantivum *původa*. To bylo odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného *původ* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovotvornému základu *původ-* se připojuje slovotvorný formant *-a*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje.

Obě nalezená substantiva tohoto slovotvorného typu byla utvořena ústrojně. Slovotvorným základem bylo jednou substantivum rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně i-kmenovou a jednou substantivum rodu mužského s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou.

Ani jedno z nalezených substantiv nepokračuje do současné češtiny.

2.2.7 DALŠÍ SLOVOTVORNÉ TYPY

Ve zkoumaném materiálu jsme našli doklady slovotvorných typů s dalšími formanty. Jedná se o formanty *-ek*, *-ce*, *-ač*, *-otič*, *-or*, *-yš* a *-ín*. Ani jeden z těchto slovotvorných typů Dokulil (1967) neuvádí.

Substantivum *sládek*, jehož základovým slovem je substantivum rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou *slad*, je tvořeno ústrojně. Ke slovotvornému základu *slad-* se připojuje slovotvorný formant *-ek*. Toto substantivum pokračuje do současné češtiny, SSJČ jej dokládá ve významu ‚vedoucí výroby v pivovare‘.

Substantivum *původce* je dovozeno od substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou *původ*. Ke slootovornému základu *původ-* se připojuje slootovorný formant *-ce*, substantivum je tvořeno ústrojně. V současné češtině se také vyskytuje.

Substantivum *tovaryš* je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného *tovar* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slootovornému základu *tovar-* se připojuje slootovorný formant *-yš*, substantivum je tvořeno ústrojně. Vyskytuje se i v současné češtině, SSJČ dokládá význam ‚vyučení řemeslník, kt. po složení zkoušky pracuje u mistra‘.

Substantivum *mocenství* je odvozeno od substantiva rodu středního *mocenství* s morfologickou charakteristikou původně 6jo-kmenovou. Ke slootovornému základu *mocenství-* se připojuje slootovorný formant *-ín*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současném jazyce se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *domovač*. To je odvozeno od substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou *domov*. Ke slootovornému základu *domov-* se připojuje slootovorný formant *-ač*, substantivum je tvořeno neústrojně. V současném jazyce se nevyskytuje.

Našli jsme také substantivum *pravor*. Jeho základovým slovem je substantivum rodu středního *právo* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slootovornému základu *práv-* se připojuje slootovorný formant *-or*. Substantivum je tvořeno neústrojně a v současném jazyce se nevyskytuje.

Dalším dokladem je substantivum *právotič*. Uvažujeme o motivaci substantivem rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou *právo*. Ke slootovornému základu *práv-* se připojuje slootovorný formant *-otič*. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

2.3 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ NOSITELŮ VLASTNOSTÍ

Jedná se o širokou onomaziologickou kategorii podstatných jmen, která pojmenovávají osoby, zvířata či věci na základě některé jejich vlastnosti. Bezprostředním základem těchto názvů jsou jména přídavná (adjektiva). (Dokulil, 1967, s. 281)

2.3.1 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -ÍK

Slovotvorný typ s formantem -ík je poměrně dosti produktivní (Dokulil, 1967, s. 316).

Nalezli jsme čtyři doklady substantiv tvořených tímto slovotvorným formantem.

Substantivum *umělík* je odvozeno od adjektiva *umělý*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *uměl-* se připojuje slovotvorný formant -ík, substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současného jazyka nepokračuje, v SSIČ není doloženo.

Dále jsme našli substantivum *neznalík*. Jeho základovým slovem je adjektivum *neznalý*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *neznal-* se připojuje slovotvorný formant -ík. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje, SSIČ jej nedokládá.

Nalezli jsme také substantivum *učedník*¹¹. To je odvozeno od adjektiva *učedlný*¹², které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *učed-* se připojuje slovotvorný formant -ník. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje i do současného jazyka, v SSIČ je doloženo ve významu ‚učeň‘.

Substantivum *lazebník* je odvozeno od adjektiva *lazebný*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *lazebn-* se připojuje slovotvorný formant -ík. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale nepokračuje do současné češtiny. SSIČ jej dokládá v zaniklém významu ‚majitel soukromé lázně, lázeňský zřízenec vykonávající též práce holičské, ranhojičské i lékařské‘.

Všechna substantiva náležející k tomuto slovotvorného typu byla utvořena od adjektiv, která mají deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Všechna byla utvořena ústrojně.

Do současné češtiny pokračují pouze substantiva *učedník* a *lazebník*.

2.3.2 DALŠÍ SLOVOTVORNÉ TYPY

Nalezli jsme čtyři substantiva různých slovotvorných typů se slovotvornými formanty -ec, -c, -ák a -ce. Slovotvorný typ s formantem -ec/-c je v současné češtině produktivní (srov. Dokulil, 1967, s. 285). Slovotvorný typ s formantem -ák je také produktivní v současném

¹¹ Ve zkoumaném materiálu jsme toto substantivum našli dvakrát. Jednou na straně 355 a jednou na straně 362, ovšem pokaždé ve stejném významu. Odkazuje k němu i německý ekvivalent ‚lehrjung‘ a ‚lehrling‘.

¹² ESSČ dokládá toto adjektivum a odkazuje k synonymu ‚učenlivý‘.

jazyce (srov. Dokulil, 1967, s. 309), ovšem slovotvorný typ s formantem -ce není v této slovotvorné kategorii v současnosti doložen vůbec.

Substantivum *mudřec* je odvozeno od adjektiva *múdrý*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *múdr-* se připojuje slovotvorný formant -ec, substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. SSJČ jej dokládá ve významu ‚mudrc‘. Při derivaci zde dochází ke změně ve slovotvorném základu *ú/u*.

Základovým slovem substantiva *mudrc* je adjektivum *múdrý*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *múdr-* se připojuje slovotvorný formant -c. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale vyskytuje se i v současné češtině, SSJČ jej dokládá ve významu ‚moudrý člověk, filosof‘.

Nalezli jsme substantivum *mudrák*. Je odvozeno od adjektiva *múdrý*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *múdr-* se připojuje slovotvorný formant -ák. Při derivaci zde dochází ke změně ve slovotvorném základu *ú/u*. Substantivum je tvořeno ústrojně a vyskytuje se i v současné češtině, SSJČ dokládá význam ‚kdo mudruje, mudrlant‘.

Dále jsme našli substantivum *neznalce*, které je odvozeno od adjektiva *neznalý*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *neznal-* se připojuje slovotvorný formant -ce. Vzhledem k tomu, že tento formant se pro tvoření názvů nositelů vlastností nevyužívá, považujeme toto substantivum za neústrojně tvořené. SSJČ jej v současném jazyce nedokládá.

2.4 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ DĚJŮ

Celkem jsme našli pět dokladů substantiv této slovotvorné kategorie. „Tyto názvy vyjadřují děj ve slovnědruhové formě podstatného jména (Mluvnice češtiny I., 1986, s. 288).“

Ve zkoumaném materiálu jsou doloženy čtyři slovotvorné typy: slovotvorný typ konvertovaný s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou, s formanty -ník, -ek a -ba.

2.4.1 SLOVOTVORNÝ TYP KONVERTOVANÝ S MORFOLOGICKOU CHARAKTERISTIKOU PŮVODNĚ O-KMENOVOU

Nalezli jsme substantivum *cvik*, které je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého cvičiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *cvič-* se připojuje slovotvorný formant *-o*. Při derivaci dochází ke změně v základu *k/č*. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. SSJČ dokládá význam ‚vědomý, k zdokonalení tělesného stavu zaměřený pohyb údů n. trupu‘.

Dále jsme našli substantivum *původ*. To bylo odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého povoditi. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *povod-* se připojuje slovotvorný formant *-o*. Při derivaci dochází ke změně v základu *ů/o*. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. V SSJČ je doložen význam ‚vznik, začátek, počátek‘.

2.4.2 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -EK

Nalezli jsme substantivum *pořádek*. To je odvozeno od slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého pořádati. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *pořád-* se připojuje slovotvorný formant *-ek*. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současného jazyka. SSJČ jej dokládá ve významu ‚náležité a ustálené uspořádání‘.

2.4.3 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -BA

Nalezli jsme také substantivum *věstba*, které je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého věstiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem *věst-* se připojuje slovotvorný formant *-ba*, substantivum je tvořeno ústrojně, do současné češtiny pokračuje, SSJČ dokládá význam ‚proroctví, předpověď‘.

2.4.4 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -INA

Substantivum *recina* je odvozeno od slovesa první infinitivní třídy vidu dokonavého říci. Ke slovotvornému základu tvořenému slovesným kmenem infinitivním *řec-* se připojuje slovotvorný formant *-ina*. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje. Německý překlad uvedený ve slovníku Dration, Rede odkazuje k významu ‚diskuse‘.

2.5 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE NÁZVŮ VLASTNOSTÍ

Nalezli jsme pouze jedno substantivum náležející k této slovotvorné kategorii utvořené formantem -ost a -ství.

2.5.1 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -OST

Nalezli jsme substantivum *umělost*. To je odvozeno od adjektiva umělý. Základové slovo má deklinaci složenou, podle vzoru mladý. Ke slovotvornému základu se připojuje slovotvorný formant -ost. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současného jazyka pokračuje, ovšem v jiném významu. Německý ekvivalent die Kunst znamená ‚umění‘, SSJČ dokládá význam ‚vlastnost toho, co je umělé‘.

2.5.2 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -STV(Í)

Je jen několik případů substantiv s formantem -ství v kategorii jmen hromadných, jedná se většinou o slova zastaralá nebo řídká utvořená od adjektiv, zájmen či číslovek (Dokulil, 1967, s. 481).

Nalezli jsme celkem sedm dokladů substantiv zastupujících tento slovotvorný typ.

Substantivum *umělství* je odvozeno od adjektiva umělý. To má deklinaci složenou, podle vzoru mladý. Ke slovotvornému základu uměl- se připojuje slovotvorný formant -ství, substantivum je tvořeno ústrojně. Do současné češtiny ale nepokračuje, SSJČ jej nedokládá, bylo vytlačeno synonymním výrazem umění.

Dále jsme našli substantivum *mocenství*. To je odvozeno od adjektiva mocný, které má deklinaci složenou podle vzoru mladý. Ke slovotvornému základu mocn- se připojuje slovotvorný formant -ství. Při derivaci zde dochází ke změně ve slovotvorném základu e/0. Substantivum je tvořeno ústrojně. Ve významu ke kterému odkazuje německý překlad *fakultat* se ale v současné češtině nevyskytuje, SSJČ dokládá pouze význam ‚poměr, v jakém se slučují prvky s jinými‘.

Nalezli jsme také substantivum *mudřecství*. To je odvozeno od substantiva rodu mužského s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou mudřec, ke slovotvornému základu mudřec- se připojuje slovotvorný formant -ství. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje. SSJČ jej nedokládá. Bylo vytlačeno synonymním výrazem mudrctví.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *právníctví*. Jeho základovým slovem je adjektivum *právníký*, které má deklinaci složenou podle vzoru *mladý*. Ke slovotvornému základu *právníc-* se připojuje slovotvorný formant *-ství*. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje, SSJČ dokládá pouze synonymní výraz *právnictví*.

Substantivum *právoství* je odvozeno od substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou *právo*. Ke slovotvornému základu *práv-* se připojuje slovotvorný formant *-ovství*. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

Dále jsme našli substantivum *právodíčství*, jehož základovým slovem je substantivum rodu mužského s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou *právodíč*. Ke slovotvornému základu *právodíč-* se připojuje slovotvorný formant *-ství*. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dalším dokladem tohoto slovotvorného typu je substantivum *lykovství*. Slovotvorný základ tohoto substantiva je neprůhledný. Německý ekvivalent *urznengelehrtheit* odkazuje k významu ‚lékařské vzdělání‘, ovšem v současném jazyce se toto substantivum nevyskytuje, v SSJČ není doloženo. Ve zkoumaném materiálu jsme rovněž našli substantiva *lykosluchna* a *lykatel*, která jsou k tomuto substantivu příbuzná.

Tři nalezená substantiva tohoto slovotvorného typu byla odvozena od substantiv mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně jo-kmenovou (*mudřecství*, *právodíčství*), o-kmenovou (*právníctví*). Jedno substantivum bylo odvozeno od substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*právoství*). Dvě substantiva byla odvozena od adjektiv tvrdých (*umělství*, *mocenství*). Jedno substantivum má neprůhledný slovotvorný základ (*lykovství*). Za neústrojně považujeme tvoření substantiv *právníctví* a *právoství*, protože je slovotvorný základ rozšířen o koncovku základového slova.

Do současné češtiny pokračuje pouze substantivum *mocenství*, ovšem v jiném významu než který nese ve zkoumaném materiálu.

2.6 SLOVOTVORNÁ KATEGORIE OBECNÝCH JMEN MÍSTNÍCH

Podle Františka Daneše (Dokulil, 1967, s. 434) onomaziologickou bází jmen místních tvoří specifický pojem místa. Ten je pak určován vztahem k substantii, vlastnosti, ději či okolnosti. Jména zařazená do této slovotvorné kategorie jsou tvořena specifickými formanty.

My jsme do této slovotvorné kategorie zařadili celkem pět dokladů tvořených slovotvornými formanty -na, -írna, -árna a -inice.

2.6.1 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -NA, -(Í)RNA, -(Á)RNA

Jedná se o nejpočetnější podskupinu obecných jmen místních a také nejproduktivnější (Dokulil, 1967, s. 436).

Nalezli jsme čtyři doklady substantiv tohoto slovotvorného typu.

Substantivum *právna* je odvozeno od substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou právo. Ke slovotvornému základu práv- se připojuje slovotvorný formant -na. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současném jazyce se nevyskytuje.

Nalezli jsme substantivum *cvična* odvozené od slovesa vidu nedokonavého čtvrté infinitivní třídy cvičiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem cvič- se připojuje slovotvorný formant -na. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje, SSJČ jej nedokládá.

Dále jsme našli substantivum *cvičírna*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého cvičiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem cvič- se připojuje slovotvorný formant -írna, substantivum je tvořeno ústrojně. V současném jazyce se nevyskytuje, v SSJČ není doloženo.

Substantivum *mudrárna* je odvozeno od adjektiva múdrý, které má deklinaci složenou podle vzoru mladý. Ke slovotvornému základu múdr- se připojuje slovotvorný formant -árna. Při derivaci zde dochází ke změně ve slovotvorném základu ú/u. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje, SSJČ jej nedokládá.

Dvakrát byl slovotvorným základem tvarotvorný základ sloves čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého (*cvična*, *cvičírna*). Jednou bylo substantivum odvozeno od substantiva rodu

středního s morfológickou charakteristikou původně o-kmenovou (*právna*) a jednou od adjektiva tvrdého (*mudrárna*). Všechna tato substantiva jsou utvořena ústrojně.

Do současného jazyka nepokračuje ani jedno z těchto substantiv.

2.6.2 SLOVOTVORNÝ TYP S FORMANTEM -NICE

Nalezli jsme substantivum *věstinice*. Jeho základovým slovem je sloveso čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého věstiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarotvorným základem slovesného kmene minulého věsti- se připojuje slovotvorný formant -nice, substantivum je tvořeno neústrojně. Do současné češtiny nepokračuje, v SSJČ není doloženo.

2.7 NÁZVY ZDROBNĚLÉ

Nalezli jsme také jedno substantivum náležející ke slovotvorné kategorii názvů zdobných slovotvorného typu s formantem -ík. Ten je v současné češtině produktivní (srov. Dokulil, 1967, s. 499).

Substantivum *pacholík* je odvozeno od substantiva rodu středního s morfológickou charakteristikou původně jo-kmenovou pachole. Ke slovotvornému základu pachol- se připojuje slovotvorný formant -ík, substantivum je tvořeno ústrojně. SSJČ dokládá toto substantivum ve významu ‚mladý muž v rozličných zaměstnáních‘.

2.8 ADJEKTIVA UTVOŘENÁ DERIVACÍ

Zkoumaný materiál doložil také tři doklady adjektiv utvořených derivací, konkrétně adjektiva deverbativní (slovotvorný typ konvertovaný s formanty -ý a -ský) a adjektivum desubstantivní (slovotvorný typ s formantem -ný).

Jedná se o adjektivum *ustánčený*, u nějž je možné uvažovat o motivaci slovesem čtvrté infinitivní třídy vidu dokonavého ustánčiti (toto sloveso v žádném slovníku doloženo není). Ke slovotvornému základu tvořenému tvarem přičestí trpného ustánčen- se připojuje slovotvorný formant -ý. Adjektivum je tvořeno ústrojně, ale do současné češtiny nepokračuje. Jeho německý překlad uvedený ve slovníku Installirt odpovídá významu ‚nainstalovaný, umístěný‘.

Zkoumaný materiál doložil také adjektivum *učenský*, které je odvozeno od slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého učiti. Ke slovotvornému základu tvořenému tvarem

příčestí trpného učen- se připojuje slovtvorný formant -ský. Adjektivum je tvořeno ústrojně, ale SSJČ jej v současném jazyce nedokládá.

Nalezli jsme také adjektivum *řemeslný*. To je odvozeno od substantiva rodu středního řemeslo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou. Ke slovtvornému základu řemesl- se připojuje slovtvorný formant -ný. Adjektivum je utvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny.

2.9 SUBSTANTIVA UTVOŘENÁ KOMPOZICÍ

Ve zkoumaném materiálu jsme našli také dvacet jedna dokladů kompozit.

2.9.1 SLOŽENINY VLASTNÍ

Nalezli jsme jedno kompozitum, jehož předním i zadním členem bylo substantivum a které bylo utvořeno čistou kompozicí.

Substantivum *bohospit* bylo utvořeno spojením substantiva rodu mužského životného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou bůh a slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého spítovati interfixem -o-. Slovtvorným základem je bůh- a tvarotvorný základ spit-. Při tvoření dochází ke změně v základu o/ů. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale v současné češtině se nevyskytuje.

2.9.2 SLOŽENINY NEVLASTNÍ

Nalezli jsme devatenáct kompozit, jejichž předním členem bylo substantivum a zadním členem verbum. Byla utvořena postupem kompozičně derivačním slovtvornými formanty -ník, -ce, -íř, -ák, -tel a -na.

- Slovtvorný typ s formantem -ník

Substantivum *měrověstník* je utvořeno kompozicí substantiva rodu ženského miera s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou a slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého věstiti interfixem -o-slovtvorným formantem -ník. Substantivum je utvořeno ústrojně, do současné češtiny ale nepokračuje.

Nalezli jsme také substantivum *kmenověstník*, které bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského neživotného kmen s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou a slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého věstiti interfixem -o- a slovtvorným formantem -ník. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale do současného jazyka nepokračuje.

Dále jsme našli substantivum *krajinověstník*. To bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu ženského krajina s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou a slovesem čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého věstiti interfixem -o- a slovotvorným formantem -ník. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

Dalším dokladem kompozit je substantivum *přírodověstník*. Bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu ženského příroda s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou a slovesem čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého věstiti interfixem -o- a slovotvorným formantem -ník. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

Substantivum *světopisník* je utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského neživotného svět s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou a slovesem páté infinitivní třídy vidu nedokonavého psáti interfixem -o- a slovotvorným formantem -ník. Substantivum je tvořeno ústrojně a nepokračuje do současné češtiny.

Dále jsme našli substantivum *vinopalník*. To bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou víno a slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého páliť interfixem -o- a slovotvorným formantem -ník. Slovotvorným základem je vino- a tvarotvorný základ -pal-. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

Substantivum *kněhovazník* bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně a-kmenovou kniha a slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého vázati (slovotvorným základem tvarotvorný základ vaz-) interfixem -o- a slovotvorným formantem -ník. Během kompozice došlo ke změně ve slovotvorném základu ě/i. Substantivum je utvořeno ústrojně a nepokračuje do současné češtiny.

Dalším dokladem je substantivum *mravěcník*. To bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského neživotného mrav s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou a slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého vecěti slovotvorným formantem -ník. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

- Slovotvorný typ s formantem -ce

Nalezli jsme také substantivum *lemorobce*, které bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou lem a slovesem čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého robiti (slovotvorným základem je

tvartvorný základ slovesa rob-) interfixem -o- a slovotvorným formantem -ce. Substantivum je tvořeno ústrojně, do současného jazyka ale nepokračuje.

Dále jsme našli substantivum *vazomluvce*, které vzniklo kompozicí slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého mluvit (slovotvorný základem je tvarotvorný základ slovesa mluv-). Druhá část kompozita je neprůhledná, mohlo by se jednat o adjektivum tvrdé vázaný. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

- Slovotvorný typ s formantem -íř

Dalším dokladem kompozit je substantivum *sklorobíř*. To bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou sklo a slovesa čtvrté infinitivní třídy vidu nedokonavého robiti (slovotvorným základem je tvarotvorný základ rob-) slovotvorným formantem -íř. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

Nalezli jsme také substantivum *zlatotepíř*. To bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu středního s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou zlato a slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého tepati (slovotvorným základem je tvarotvorný základ tep-) slovotvorným formantem -íř. Substantivum je tvořeno ústrojně, ale současné češtiny nepokračuje.

- Slovotvorný typ s formantem -na

Nalezli jsme také substantivum *bohospitna*. To bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského životného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou bůh a slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého spitovati interfixem -o- a slovotvorným formantem -na. Slovotvorným základem je bůh- a tvarotvorný základ spit-. Při kompozici došlo ke změně v základu o/ů. Substantivum je tvořeno ústrojně a nepokračuje do současné češtiny.

Substantivum *lykosluchna* bylo utvořeno kompozicí slovesa páté infinitivní třídy vidu nedokonavého slouchati, další slovotvorný základ je neprůhledný. Německý překlad Urznenschule odkazuje k významu ‚lékařská škola‘.

- Slovotvorný typ konvertovaný s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou

Substantivum *koželuh* je utvořeno spojením substantiva rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně já-kmenovou kůže a slovesa čtvrtí infinitivní třídy vidu

nedokonavého lúžiti interfixem -e-. Slovtvornými základy jsou kůže- a tvarotvorný základ lůž-. Při tvoření zde dochází ke změně v základu h/ž. Substantivum je tvořeno ústrojně a pokračuje do současné češtiny. SSJČ dokládá význam ‚kdo zpracovává surové kůže na usně‘.

- Slovtvorný typ s formantem -ák

Substantivum *vlasopleták* bylo utvořeno spojením substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou vlas a slovesa první infinitivní třídy vidu nedokonavého plésti interfixem -o- a slovtvorným formantem -ák. Substantivum je utvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

- Slovtvorný typ s formantem -tel

Dále jsme našli substantivum *bohospitel*, které bylo utvořeno spojením substantiva rodu mužského životného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou bůh a slovesa šesté infinitivní třídy vidu nedokonavého spitovati interfixem -o- a slovtvorným formantem -tel. Substantivum je tvořeno ústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

- Slovtvorný typ s formantem -li

Substantivum *mravěcli* bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského neživotného mrav s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou a slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého vecěti slovtvorným formantem -li. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současného jazyka nepokračuje.

- Slovtvorný typ s formantem -č

U substantiva *právodič* bychom mohli uvažovat o motivaci substantivem rodu středního právo s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou a slovesem první infinitivní třídy vidu nedokonavého dieti. Substantivum by tak bylo utvořeno neústrojně. V současné češtině se nevyskytuje.

Nalezli jsme také jedno kompozitum, jehož předním i zadním členem bylo substantivum a které bylo utvořeno postupem kompozičně derivačním.

- Slovtvorný typ s formantem -ník

Nalezli jsme také substantivum *vákožník*, které bylo utvořeno kompozicí substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou vak a substantiva rodu ženského s morfologickou charakteristikou původně já-kmenovou kůže

slovotvorným formantem -ník. Substantivum je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

Z celkem jedenadvaceti dokladů kompozit jich dvacet patří mezi složeniny nevlastní. Pouze jedno kompozitum je složeninou vlastní (*bohospit*). Nejvíce dokladů bylo utvořeno kompozicí substantiva a slovesa (*měrověstník, vazomluvce*), pouze jeden doklad byl utvořen kompozicí dvou substantiv (*vákožník*). Za neústrojně považujeme tvoření kompozit *mravěčník, vazomluvce, průvodič, mravěcli a vákožník*.

Do současné češtiny pokračuje pouze substantivum *koželuh*, SSJČ jej dokládá ve významu ‚kdo zpracovává surové kůže na usně‘.

2.10 SLOŽENÁ SLOVESA

Ve zkoumaném materiálu jsme našli také jedno sloveso tvořené kompozicí. Jedná se o verbum *mraveciti*. To bylo utvořeno čistou kompozicí substantiva rodu mužského neživotného s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou a slovesa třetí infinitivní třídy vidu nedokonavého veceti. Sloveso je tvořeno neústrojně a do současné češtiny nepokračuje.

2.11 SUBSTANTIVA PŘEJATÁ

Zkoumaný materiál doložil také dvě substantiva přejatá z cizího jazyka. Jedná se o substantiva *hokynář* a *mistr*.

2.12 NESLOVOTVORNĚ UTVÁŘENÁ SUBSTANTIVA

Ve zkoumaném materiálu jsme našli také jeden doklad substantiva utvářeného neslovotvorně, proto jsme se mu dále nevěnovali (srov. Machek, 1971). Jednalo se o substantivum rodu středního *řemeslo* s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou.

ZÁVĚR

Východiskem zkoumání této diplomové práce byly dvě části barokního slovníku Jana Václava Pohla, konkrétně části *O stavu učenským* a *O stavu řemeslným*. Cílem této práce bylo zjistit, které slovtvorné typy jsou ve zkoumaném materiálu zastoupeny a které jsou produktivní. Jsme si však vědomi toho, že naše zjištění jsou limitována skutečností, že jsme se omezili pouze na vybrané sémantické skupiny a získané výsledky tak nepostihují slovtvorný subsystém jako celek. Dále nás zajímalo, které doložené lexémy jsou tvořeny ústrojně a které neústrojně. Zjištěný stav jsme porovnali se stavem současné češtiny. Předpokládali jsme, že nalezneme slovtvorné typy produktivní více i méně a také takové slovtvorné typy, které byly v době baroka produktivní a jsou produktivní i v současnosti. Dále jsme předpokládali, že některé nalezené lexémy se budou vyskytovat i v současné češtině a některé ne. Dalším naším předpokladem bylo, že nalezneme lexémy utvořené ústrojně i neústrojně. Tyto naše předpoklady se potvrdily.

Rozborem vybraných kapitol jsme získali celkem sto devadesát čtyři dokladů substantiv, tři doklady adjektiv a jeden doklad verba. Tyto lexémy jsme rozdělili na slovtvorně a neslovtvorně utvářené. Slovtvorně utvořené jsme podrobili slovtvorné analýze. Určili jsme jejich základové slovo, u něž jsme sledovali jeho slovní druh. V případě, že jím bylo sloveso, zařadili jsme jej k infinitivní třídě a určili jeho vid, u substantiv a adjektiv jsme sledovali jejich morfologickou charakteristiku. Dále jsme určili slovtvorný základ analyzovaného lexému, u sloves jsme sledovali, zda se jedná o slovesný kmen minulý, přítomný, infinitivní či primární kmen. Na základě slovtvorného významu a slovtvorného formantu jsme doložené lexémy zařadili ke slovtvorné kategorii a slovtvornému typu. Dalším předmětem našeho zkoumání byla produktivita a ústrojnost, které jsme posuzovali porovnáváním získaných lexémů s údaji uvedenými v odborné literatuře.

Analýzou jazykového materiálu docházíme k následujícím závěrům:

Ve zkoumaném materiálu měly velmi početné zastoupení slovtvorné kategorie názvů konatelských (osmdesát jedna dokladů) a názvů činitelských (šedesát pět dokladů). Nejvýznamnější slovtvorný typ ve slovtvorné kategorii názvů konatelských se ukázal být typ s formantem -ař/-ář, jenž byl zastoupen celkem třiceti třemi doklady (*punčochář, stolař, sedlář*). Jedná se o slovtvorný typ značně produktivní v době barokní a produktivní je

i v současné češtině. Dále se ukázal být produktivním slovotvorný typ s formantem -ník (*obchodník, kominík, kameník*) a s formantem -íř (*nožíř, mecíř*). Oba tyto slovotvorné typy byly v době barokní produktivní a produktivitu vykazují i v současném jazyce.

Ve slovotvorné kategorii názvů činitelských se jako produktivní ukázaly slovotvorné typy s formanty -íř (*barvíř, brusíř*), -tel (*učitel, kazatel*), -ník (*řezník, řečník*) a -ař/-ář (*sklenář, tiskař*). V současném jazyce se formanty -tel a -ník řadí mezi formanty produktivní, méně produktivní jsou -íř a -ař/-ář.

V obou těchto slovotvorných kategoriích jsme našli také slovotvorné typy, které byly zastoupeny pouze jedním dokladem (například *sládek, původce, domovač, právor, právotič, mocenství, tovaryš, řečnost, znamotnost, pleták, krejčí*).

Další doložené slovotvorné kategorie byly zastoupeny menším množstvím dokladů, přesto ale nacházíme slovotvorné typy, které považujeme za produktivní. Jedná se například o slovotvorný typ s formantem -ství (*mudřecství, právníctví*) ve slovotvorné kategorii názvů vlastností, slovotvorný typ s formantem -ík (*lazebník, učedník*) ve slovotvorné kategorii názvů nositelů vlastností, mezi názvy místními jsou častá substantiva s formanty -na, -írna, -árna (*právná, cvičírna, mudrárna*).

Slovotvorná kategorie výsledků děje byla doložena čtyřmi substantivy tvořenými různými formanty (*cvik, pořádek, věstba, recina*), slovotvorná kategorie adjektiv třemi doklady (*ustánčený, učenský, řemeslný*), pouze jedním dokladem byla doložena slovotvorná kategorie názvů zdrobnělých (*pacholík*).

V kategorii kompozit byla doložena především kompozita nevlastní s prvním členem substantivním a druhým verbálním. Nejvíce produktivní byl slovotvorný typ s formantem -ník (*světopisník, přírodověstník*). Více než jedním dokladem byly zastoupeny také slovotvorné typy s formanty -íř (*sklorobíř*) a -ce (*lemorobce*). Naopak slovotvorné typy s formanty -tel (*bohospitatel*), -ák (*vlasopleták*), -li (*mravěcli*), -č (*právodíč*) a typ konvertovaný s morfologickou charakteristikou původně o-kmenovou (*koželuh*) byly doloženy pouze jedním dokladem.

Srovnáme-li ústrojnost a neústrojnost tvoření, můžeme konstatovat, že většina nalezených lexémů byla utvořena ústrojně. Přesto však v každé slovotvorné kategorii nacházíme doklady neústrojně tvořených lexémů. Důvodem neústrojnosti tvoření byla podoba

slovotvorného základu (kmen přítomný místo kmene minulého – *ryjíř*), rozšíření slovotvorného základu o vokál, který není součástí slovesného kmene (*pekatel*) či užití nesystémového formantu (*myšlivíř, skokotnosta*). Neústrojně utvořené lexémy do současné češtiny nepokračují (*zbožárník, recina, vákožník*) a nepokračují ani doložené lexémy s neprůhledným slovotvorným základem (*lykosluchna, vadlíř*).

Vedle těchto lexémů nacházíme také doklady ústrojně tvořených lexémů, které se v současné češtině nevyskytují (*ostružník, opětovatel, lovíř*). Důvodem může být vytlačení těchto lexémů synonymy či zánik označované skutečnosti.

Domníváme se, že získané závěry omezené především rozsahem zkoumaného materiálu mohou být východiskem dalšího zkoumání češtiny nejen v období baroka.

RESUMÉ

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, které slootovorné typy jsou ve zkoumaném materiálu uvedeny a které jsou produktivní. Dále jsme zjišťovali ústrojnost tvoření nalezených lexémů. Východiskem tohoto zkoumání byly dvě části barokního slovníku Jana Václava Pohla, a to část *O stavu učenským* a část *O stavu řemeslným*.

Předpokládali jsme, že nalezneme slootovorné typy produktivní i neproduktivní a lexémy ústrojně i neústrojně tvořené. Domnívali jsme se také, že zkoumaný materiál bude obsahovat lexémy s neprůhledným slootovorným základem. Tyto naše předpoklady se potvrdily.

Došli jsme k závěru, že některé slootovorné typy produktivní v době barokní, jsou produktivní i dnes. Nalezli jsme ale také slootovorné typy v době barokní neproduktivní, které ale v současné češtině produktivní jsou. Zjistili jsme, že neproduktivní slootovorné typy doby barokní nejsou ani dnes produktivní, ale že některé doklady neproduktivních slootovorných typů pokračují do současné češtiny z důvodu jejich silného postavení ve slovní zásobě.

Dále jsme zjistili, že do současného jazyka pokračují lexémy tvořené ústrojně a že některé lexémy, které jsou ústrojně tvořené, do současného jazyka nepokračují. Důvodem pro nepokračování lexémů do současné češtiny byla neústrojnost jejich tvoření, neprůhlednost jejich slootovorného základu, vytlačení těchto slov synonymy či zánik označované skutečnosti.

Neústrojnost lexémů byla dána tím, že tyto lexémy byly utvořeny formantem rozšířeným o další vokál či formantem nesystémovým, případně že slootovorný základ lexémů měl jinou podobu. Zároveň jsme došli k závěru, že neústrojně utvořené lexémy a lexémy s neprůhledným slootovorným základem do současné češtiny také nepokračují.

CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

This thesis object was to find out which word formation type were listed and which of them were productive in baroque. Plus, we were looking for systematics of word formation of researched words. Two parts of the baroque vocabulary of Jan Václav Pohl were resource of the thesis, specifically the part *O stavu učenským* and the part *O stavu řemeslným*.

We assumed we would find productive and unproductive word formation type and words formed systematically and unsystematically. We thought that the researched parts of the vocabulary would include some words with unclear word formation basis. These assumptions were confirmed.

First, we found out some of the productive word formation types in baroque are also productive today. We also find some nonproductive word formation types in baroque, which are productive today. Then, we found out that the non-productive word formation types in baroque are non-productive today, but also some words of non-productive word formation types do exist nowadays, because of their strong position in vocabulary.

Second, we found out that the systematically formed words do exist in language nowadays, but some systematically formed words do not. Non-existence of these words is justified by their unclear word formation basis or because synonyms forced these words off the language or extinction of indicated reality. Another reason for non-existence of some words today is unsystemacy of their word formation.

Non-system of some word is given by the fact, that the used suffix is expanded of another vocal, that the suffix is non-systemic or the word-forming base is in different form. We came to a conclusion, that the words formed unsystematically do not exist in language nowadays as well as the words with unclear word formation basis.

SEZNAM LITERATURY

DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině 1: Teorie odvozování slov*. Praha: Československá akademie věd, 1962. 263 s.

DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině 2: Odvozování podstatných jmen*. Praha: Československá akademie věd, 1967. 779 s.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-048-7.

NEJEDLÝ, Petr. *Slovotvorný vývoj deverbálních substantiv ve staré a střední češtině*. Praha: Academia, 2019. 416 s.

Mluvnice češtiny 1. Praha: Academia, 1986. 566 s.

OSOLSOBĚ, Klára. *Infinitivní kmen*. In: KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017.

OSOLSOBĚ, Klára. *Minulý kmen*. In: KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017.

OSOLSOBĚ, Klára. *Přítomný kmen*. In: KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017.

OSOLSOBĚ, Klára. *Tvarotvorný základ*. In: KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017.

PLESKALOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. 683 s.

PLESKALOVÁ, Jana. O tzv. parasystému. *SPFFBU*, 2000, s. 41 - 46.

ŠLOSAR, Dušan. Produktivita slovotvorného typu – pojem synchronní či diachronní? *Miscellanea linguistica*, 1971, s. 83 – 90.

Elektronický slovník staré češtiny [online]. Copyright © Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006- [cit. 1. 3. 2023]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Copyright © Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2011 [cit. 24. 4. 2023]. Dostupné z: [https://ujc.avcr.cz/elektronicke-slovniky-a-zdroje/Slovník spisovneho jazyka ceskeho.html](https://ujc.avcr.cz/elektronicke-slovniky-a-zdroje/Slovník_spisovneho_jazyka_ceskeho.html)

SEZNAM PRAMENŮ

Pohl, J. V. Neuverbesserte Böhmische Grammatik, mit erforderlichen tüchtigen Grundsätzen, gut und verlässlicher Rechtschreibung, Ableitung, und zufolge dieser verschiedener Bedeutung der böhmischen Wörter bewert. Vídeň (wien), 1783. Vydání páté. [cit. 1. 3. 2018]. Dostupné z: <https://vocabulary.ujc.cas.cz/moduly/mluvnice/digitalni-kopie-detail/PohlGram1783>